

Dispvatio Theologica, Miseriam Damnatorvm juxta ductum dicti Prophetici Esajæ LXVI. vers. 24. sistens

Argentorati: Typis Viduæ Johannis Friderici Spoor, [1711]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn891503404>

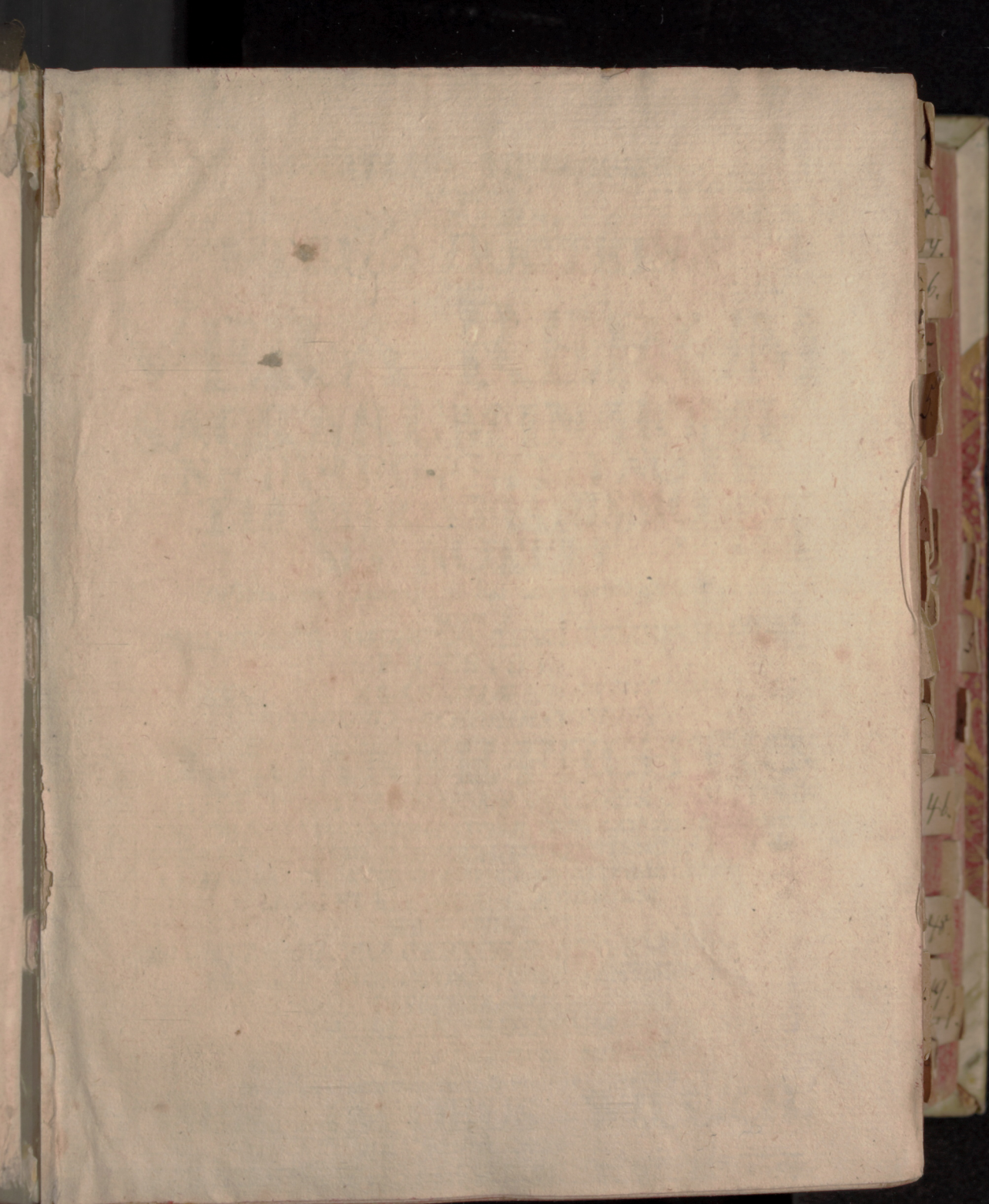
Druck Freier Zugang

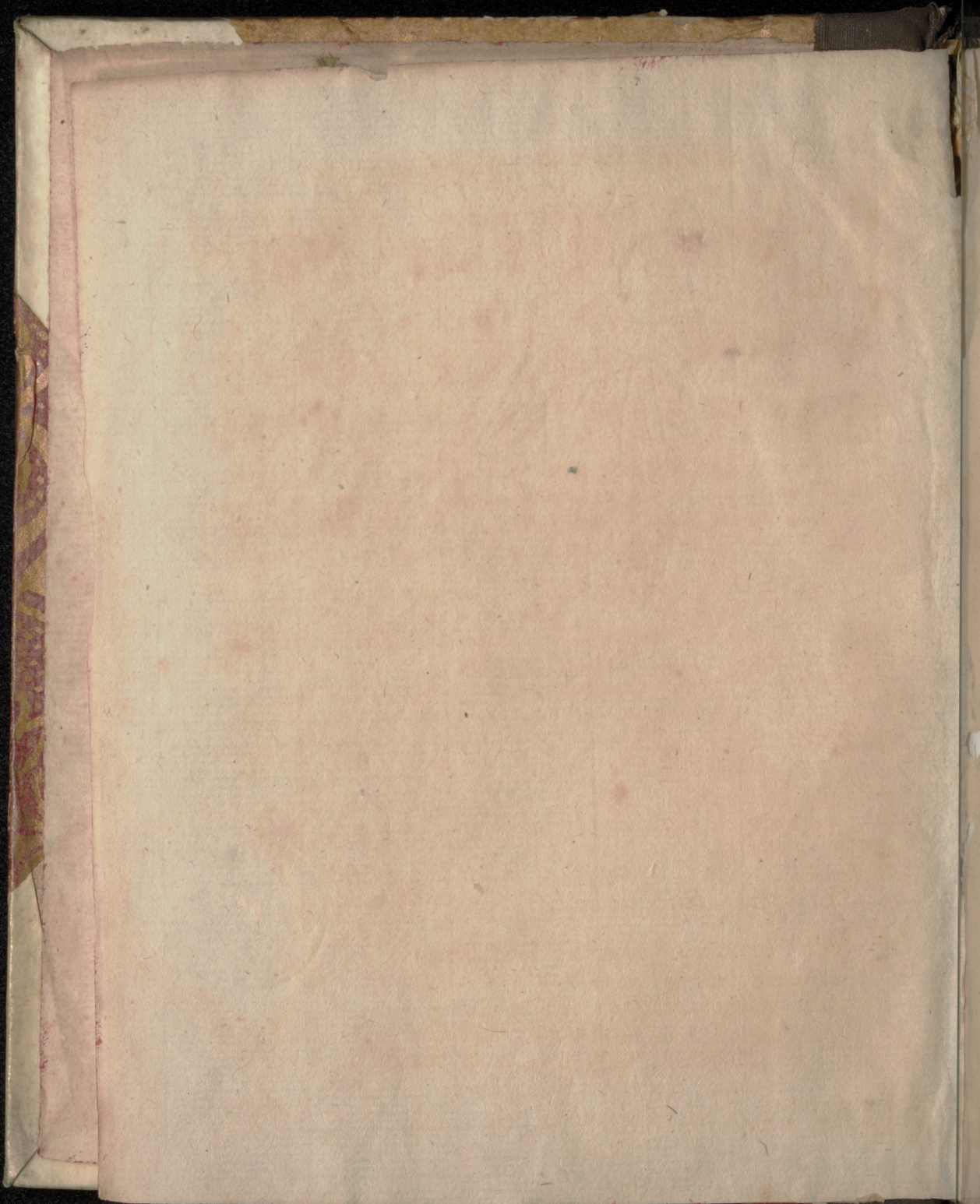

107.

Fa-1092 (107.)

37.

כ"ה

DISPUTATIO THEOLOGICA,
MISERIAM
DAMNATORVM

juxta ductum dicti Prophetici
ESAÏÆ LXVI. vers. 24.

sistens,

Quam

Auspice DEO Summo

SUB PRÆSIDIO

VIRI *Maxime Reverendi, Amplissimi*
atq; Excellentissimi

DN. BERNHARDI WAGNERI,
 SS. Theol. D. & Prof. Publ. Primarii Celeberrimi,

Facultatis Theologicae Senioris, Conventus Ecclesiastici
 PRÆSIDIS Magnifici, Cap. Thom. Canonici meritissimi,

DN. Patroni, Præceptoris atque Promotoris,
omni honoris genere & pietatis cultu etiam post
fata summe venerandi,

In Alma Universitate Argentoratensi
 pro viribus

defendere conabitur

JOHANNES HAVG, Argentinenſis, Autor.

D. g. ^{Novemb.} ~~Octobr.~~ A.O.P.C.R. M DCC XI.
horis loquere consuētis.

ARGENTORATI,

Typis Viduæ JOHANNIS FRIDERICI SPOOR.

32

34

36

35

38

42

44

46

48

50

52

54

56

58

INCLVTO
LEGATI
OTTONIANI
DOMINORVM
PRÆFECTORVM
COLLEGIO,

VIRIS
MAGNIFICIS, NOBILISSIMIS,
AMPLISSIMIS, CONSVLTISSIMIS,
MAXIME REVERENDO, EXPERIENTIS-
SIMO, PRVDENTISSIMIS, EX-
CELLENTISSIMIS,

DOMINIS SVIS GRATIOSIS,
Mæcenatibus Munificentissimis, Patronis
optimis, omni pietatis & obsequij genere
æviternum colendis,

Dissertationem hanc Theologicam
in ulteriorem sui suorumque studiorum
commendationem

D. D. D.

TANTORVM NOMINVM

Devotissimus Cliens

JOHANNES HAVG, Argent. Autor & Resp.

I. N. 7.

PROOEMIUM.

Uam immensa misericordia DEVST.O.M. erga genus humanum teneatur, in Verbo suo nobis satis superque manifestavit; & quidem in hoc potissimum, quod nobis non tantum ineffabilem illam æternæ vitæ gloriam ob oculos ponit, quam omnibus Ipsum diligentibus ab æterno ex mera gratia præparavit, quamve *oculus non vidit, auris non audivit, & quæ super cor hominis non ascendit*, teste Propheta Esaja, Cap. 64, vers. 4. & Apostolo 1. Cor. 2, vers. 9. in qua *videbimus Ipsum de facie ad faciem*, 1. Cor. 13, vers. 12. *sicuti est*, 1. Joh. 3, vers. 2. Ubi *erimus DEO*, 1. Joh. 3, vers. 2. & *Angelis similes*, Matth. 22, vers. 30. Luc. 20, vers. 36. & *sicut Sol fulgebimus*, Matth. 13, vers. 43. & *sicut splendor firmamenti & stellæ in secula sempiterna*, Dan. 12, vers. 3. & hac ratione hujus æternæ felicitatis consequendæ desiderium in nobis excitare cupit.

A 2

Sed

Sed etiam horrendos & ineffabiles cruciatus infernales nobis depingit, notosque facit, quibus non modo a peccatis nos abstrahere, verum etiam ingentem contra illa horrorem & fastidium animo nostro infigere tentat, dum per S. Johannem gravissime comminatur, *reprobos in stagnum ignis ardentis sulphure missum iri*, Apoc. 19. vers. 20. & *in tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium*. Matth. 8. vers. 12. per Esaiam quoque Cap. LXVI. vers. ult. severissime testatur, fore, ut impiorum *vermis non moriatur, & ignis eorum non extinguatur, ipsique fastidio sint omni carni*. Qui idem versiculus, quippe qui paucis, nervosis tamen verbis poenas infernales, quas damnatos sustinere oportet, tam animæ quam corporis, tam exteriores quam interiores, & sic *miseriam damnatorum* comprehendere & describere videtur, nobis hac vice pro conscribenda Dissertatione Theologica arrisit; ita quidem, ut *explicationem* ejus tribus distinctis propositionibus tradituri simus, secundum Ordinem Verborum à Propheta observatum, quibus tamen singulis *applicationem* & Porismata addemus. Ut vero DEVS cœptis nostris clementer adspiret, benevolus vero Lector pro suo candore faveat, & dicta nostra æqui bonique consulat, unicum est, quod pie oramus, & decenter petimus.

TEXTVS

TEXTVS ORIGINALIS.

והו דראון לכל-בשר, תמות ואשם לא תכבה

Versio Græca LXX. Interpretum.

Ο σπάληξ αὐτῶν ἔτελεύτησεν, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν ἔσβεσθήσεται,
καὶ ἔσονται εἰς ὄρεσιν πάση σαρκί.

Junius & Tremell. ita reddunt:

Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, eruntq; nausæa omni carni.

Versio Vulgati Interp. ita habet.

Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt usq; ad satietatem visionis omni carni.

B. D. Sebastianus Schmidius ita vertit:

Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, eruntque fastidium omni carni.

B. Megalander Lutherus noster sic in Germ. Linguam transtulit.

Ihr Wurm wird nicht sterben/ und ihr Feuer wird nicht verlöschen/ und werden allem Fleisch ein Greuel seyn.

§. I.

Connexio & Analysis.

VT sensus hujus oraculi Prophetici eò clarior evadat, ostendam paucis *Connexionem* & *coherentiam* cum iis, quæ præcedunt, quæ hæc est: Sicut DEVS T.O.M. versibus, qui antecedunt **XXII.** & **XXIII.** clementer gratioseque piis & fidelibus Christi membris maximum & sempiternum per Prophetam promiserat gaudium, quo *in celo novo & terra nova, quæ Dominus conditurus est, fruuntur.* Ita in hoc versiculo ultimo nempe **XXIV.** quo etiam Prophetiæ suæ Propheta finem imponit, eandemque obsignat, impiis & incredulis æternum minatur exitium, perpetua supplicia,

plicia, ignominiam & damnationem, quæ nullum finem habebunt, & exhibunt (inquiens) electi, & videbunt cadavera virorum, qui prevaricati sunt in me, nam vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exstinguetur, eruntq; fastidium omni carni. Quibus verbis ad ejusmodi egressus in hac vita fieri solitos alludere videtur Esaias, ubi victores & alii commisso prælio cruento egrediuntur ad locum, ubi manus hostes conferuerunt, & corpora seu cadavera militum occisorum conspiciunt. Verba autem hac Prophetica non alio, quam de æternis suppliciis infernalibus sensu esse interpretanda, præter alias rationes, quas lubenter præterimus, clarissime videre est ex allegatione Christi tribus hoc sensu vicibus repetita, Marci scil. cap. 9. versibus 44. 46. 48. de qua trina repetitione b.m. Augustinus, Hipponensium Episcopus scribit: (α) Non piguit uno loco (Christum) eadem verba ter dicere: quem non terreat ista repetitio, & illius pœne comminatio tam vehemens ore divino? Hoc igitur sensu etiam nos verba hac Prophetæ de inferno accipimus, quæ nostro quidem judicio haud incommode in tres distinctas resolvi possunt peculiares propositiones, quarum Prima hæc est: תולעתם לא תמות, Vermis eorum non morietur. Secunda hæc: ואשם לא תכבה, Et ignis eorum non exstinguetur. Tertia hæc: ותיו דראון לכל-בשר, Et erunt fastidium omni carni.

Propof. I. § II. Quod igitur Propositionem I. attinet, ea rursus ita habet: תולעתם לא תמות, Vermis eorum non morietur. Constat illa Subjecto, quod est: Vermis eorum: & Predicato, quod est: non morietur. Subjectum habet additum suffixum ם, eorum, quo prævaricatores, qui in vita sua à DEO per peccata defecerunt, indignantur. Circa vocem ipsam Vermis notetur Homonymia seu varia ejus acceptio. Occurrit autem illa in S. Codice vel in sensu proprio, vel in sensu figurato. Propriè accepta denotat vermem mordentem & arrodentem, animal reptile, fragile, contemptum, in putredine & fœtore nascens, vivens & morans, nauseamque magnam adspicienti movens; & adhibetur hoc sensu multoties in S. Scriptura: Usurpatur à nostro Propheta etiam alibi, de vermibus, qui ex cadaveribus tum hominum tum bestiarum enascuntur, eademque sensim sensimque arrodendo consumunt, Cap. 14. v. 11. Specialiter significat vermiculum

α) Lib. 21.
Civ. Dei,
cap. 9.

Subjecti
Homony-
mia.
propr. ac-
cept.

lum rubicundum, ex quo color purpureus seu rubicundus conficitur, & propterea etiam coccinum seu purpureus color vocatur, Efaia cap. I. v. 18.

S. III. Septuaginta interpretes & scriptores Sacri N. T. non tam derivationem, quam talium vermium naturalium effectum respicientes adhibuerunt vocabulum σκώληξ, quod descendit à Græco verbo conjugato σκάλλω, significante fodio, sarculo circumcirca scalpo, sarrio, circumfodio, findo, quia nimirum vermes in interiora quasi, quæ arrodenda ipsis obveniunt, viscera fodiunt, & non, donec carnem vel aliam quamcunque materiam arrosionis capacem penitus consumpserint, desistunt. Occurrit hæc vox σκώληξ Jonæ Cap. 4. v. 7. item de σκώληγι in Manna, cibo cœlitus delapso, natis, Exod. 16. v. 24. de vermibus, qui in carne hominum vel etiam bestiarum adhuc viventium nati maximos illis dolores pariunt, Judith. Cap. 16. v. 21. & alibi. Quales vermes justissimus ultor DEVS Herodi Agrippæ, veræ tunc temporis Ecclesiæ persecutori acerrimo immisit, ut vermibus erosus maximis sub doloribus vitam impiissime transactam infelicissime etiam finiverit, prout rem præter Josephum (β) legi merentem commemorat Lucas Evangelista, Actor. 12. ubi eum v. 23. vocat σκώληξ ἑσρων, quod ad verbum compositum ex σκώληξ vermis, & βρώσκει edo, voro, passiva significatione proprie significat vermivorum. Quod idem evenit Antiocho, ut legere est in 2. Maccab. 9. v. 9. Et hæc propria vocabuli Vermis est acceptio. Improprie autem & per Metaphoram notat (1) rem vilissimam & contemptissimam, quæ tropica ac hominibus nauseam movet & fastidium, cujus nemo vel minimam curam habet, sed potius abhorret fastiditque, & sic (verba sunt Georgij Pasoris) (γ) vocatur homo infirmus & mortalis, qui in hac terra repit, & tandem more vermium in terram irrepit. Imo in quo vivo nascuntur vermes, & quorum tandem in sepulchro fit esca seu pabulum, quare vermis, vile & contemptum animal pro- verbio locum fecit, ut dicatur Vermis, qui est abjectissimus, & quasi hominis nomine indignus. Quo sensu Salvator noster se vocat vermem & non hominem h.e. infra omnium hominum sortem dejectum, dum per Prophetam Davidem Psal. 22. v. 7. querula voce clamat, ואני תולעת אשׁ, juxta LXX.

Græc. ver-
mis deno-
minatio.

β) Lib. 19.
Antiq. Jud.
c. 7.

tropica ac-
cept. (1) τῆς
Vermis.

γ) Lexic.
Græco-Lat.
sub voc.
σκώληξ
p. m. 603. a.

ἐγώ

ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ, καὶ ὅτι ἀνθρώπου, ego vero sum vermis, & non vir. Ubi Christus vermem se vocat non tantum eo respectu, quatenus est *רַגְלָן* seu *rubicundus*, & totus ferme irriguit sanguine, sed etiam ratione *contentus*, à Psalmista vivis quasi coloribus, & cum omnibus fere circumstantiis depicti, quem Salvator in passione sua sustinuit, ut historiam passionis à IV. Evangelistis conscriptam introspectanti & cum hoc Psalmo conferenti facile patebit. Sic etiam DEVS pios & fideles, qui plerumque in oculis impiorum arrogantia inflatorum contentissimi sunt & abjectissimi, consolaturus, ita blandis & paternum amorem præ se ferentibus verbis alloquitur, Esa. 41. v. 14. *אֵל תִּירָא תוֹלַעַת עֵקֶב*, juxta LXX. *μὴ φοβῆσθαι σκώληξ Ἰακώβ*, noli timere vermis Jacob, ubi Hebraei (ita Pastor loc. cit.) annotant, innui hac metaphora maxime infirmitatem; Judeos enim in captivitate Babylonica, exilio, bellis, fame aliisque flagellis, ita fuisse debilitatos, ut vermibus, quam hominibus visi fuerint similiores. Eodem sensu hoc vocabulo utitur Bildad apud Jobum cap. 25. v. 6. (II.) Itidem per metaphoram vox *תוֹלַעַת* vermis, malam designat conscientiam, & sensus iræ divinæ, ut infra dicitur.

Quid per
vermem
h. l. intel-
ligatur.

§. IV. Quæritur ergo evoluta jam vocis hujus Homonymia, quid per vermem in hoc loco Esaiano intelligat Propheta; ubi in diversas deprehendimus tam primitivæ Ecclesiæ Patres, quam nostrorum Commentatores temporum abire sententias, quorum aliqui vermem naturalem & corporeum in inferno futurum esse existimant, inter quos Patres satis & clarissime mentem suam de verme proprio sic dicto aperuit Basilius, (d) Cæsar. Episc. esse, inquit, *σκώληκων γένος ἰσοδόν καὶ σαρκοφάγον, ἀπολήθως ἐσθίου, καὶ μηδέποτε κεραινύμενον, ἀφορήτως ὀδυῖας ἐμποῖεν τῇ κατὰ φροσίν*, h. e. vermium genus venenum immittens, ac carnem vorans, inexplebiliter edens, neque unquam saturitatem sentiens, intolerabiles dolores ipsa corrosione insigens. Augustinus etiam, (e) si non huic sententiæ de verme corporeo firmiter adhæsit, eam tamen non penitus respuisse videtur, cum bis scribit: *Eligat quisque quod placet, aut ignem tribuere corpori, animo vermem, aut utrumque proprie corpori; & mox: Eligat ergo unum de duobus quisque quod placet, utrum & vermem ad corpus proprie, an ad animam, translato à corporalibus ad*

d) in Psal.
XXXIII.

e) Lib. 21.
Civ. Dei
cap. 9.

ad incorporalia, vocabulo existimet pertinere; & ita rem in medio & cuius liberum relinquit iudicium. Quibus multi alii ex Patrum cohorte accedere videntur, quos, quorumve ipsissima verba, si opus esse arbitrati essemus, facili negotio addere potuissemus.

§. V. Ex Pontificiorum cœtu nonnulli etiam eandem de (2.) Pontif verne naturali & propriè tali sovent sententiam, quos inter quorundā Serarius (3.) qui primò simpliciter quæstionem movet, Verusne (4.) in Cap. sit ignis, qui altero in seculo impiorum carnes depopuletur? ad quam 16. Iudic. Quæst. sic respondet: breviter dico verum minimeq; imaginarium, Quæst. II. aut metaphoricum illum futurum. postmodum Quæst. II. quærit: Verine vermes eorundem impiorum carnes depasturi sint? & iterum respondet his verbis: Negant pleriq; & paulo post sententiam suam declarat, inquiens: Non video tamen, verborum proprietates retineri cur nequeat; & ita agentem se amplecti sententiam palam confitetur, eamque præter Anselmum etiam testimoniis Guilielmi Parisiensis, & ex Maldonato Chrysostomi & Theophylacti ulterius probare & stabilire conatur. Ad quam sententiam de verme propriè sic dicto collimare videntur ea, quæ apud Homerum (5.) & ex Homero apud Virgilium (6.) ut & apud Ovid. (7.) ficta leguntur de Tityo quodam, quod is propter stuprum, de quo Latonia compellavit, ab Apolline telis transfixus, & postmodum ad inferos detrusus tali cruciatuum genere affligatur, ut jecur ipsius vultur avis rapax fodiat, rostrum corpori ejus intromittens, ita quidem, ut jecur Tityi tempore diurno consumptum illico nocturnis horis renascatur, ut vultur nunquam à discerpendo & devorando, nec ipse Tityus à patiendò quiescat. Quam de hoc vulture fabulam Tityi jecur perpetuò rodente Homerus exinde occasione desumpta, confinxisse videtur, ut nonnulli haud abs re autumant, quod à Patribus fortassis accepiisset, esse vermem, qui nunquam moritur, rodentem animas damnatorum, ita ut ille deinde vermem in vulturem mutaverit. Placeat omiſſis cæteris Virgilij versus loc. cit. vers. 599. seqq. apponere, quæ ita habent:

Nec non & Tityon, terræ omnipotentis alumnus,
Cernere erat, per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur: rostruq; immanis vultur obunco

B

Immor-

*Immortale jecur rondens, fecundaq; pœnis
Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
Pectore:*

(3.) Hug.
Grotii sen-
tent. pec-
culiaris.

x) Bibl.
Anti-Grot.
ad h. l. Esa.

S. VI. Hugo Grotius, Vir magni ingenii & amplissimæ eruditionis, quo tamen sapissime in exponendis S. Scripturæ oraculis abusus est, tali modo hæc verba: *Vermis eorum non morietur*; ὁ ἄνθρωπος ζῇ, qualis nulli Interpretum unquam in mentem venit, ut b. m. D. Calov. (x) illum hoc nomine reprehendit; inquit enim hic Grotius: *Vermis eorum non morietur, id est, Diu vermis pascetur illorum cadaveribus, quia sepultura indigni judicabuntur.* Qua ὁ ἄνθρωπος ζῇ Grotius hoc indigitare vult, cadavera defunctorum, qui in Antiochi partibus fuerunt, (ita enim ille verba ista Prophetæ: *Et videbunt cadavera virorum, qui pravaricati sunt in me*, in gratiam Judæorum male interpretatur) pœnæ loco sepultura indigna judicatum iri, & ideo insepultis his corporibus eò diutius vermem, quam si sepulta essent, pastum iri, quæ glossa etiam in hoc peccat, quod hæc verba contra omnium Interpretum, & ipsius Christi, tanquam optimi & infallibilis Scripturæ S. Interpretis, expositionem non de suppliciis infernalibus, sed de verme quodam naturali, corporali & terrestri in hac adhuc vita cadavera arrosuro accipiat, sed pessime; quomodo enim *πὺ non mori* & *πὺ diu arrodere* inter se conveniunt? plane non; si enim isti vermes, de quibus Grotio sermo est, diu tantum pascuntur, ergo tamen aliquando cessare & mori, cum cadavera erunt absumpta, necesse habebunt. Sed hoc est contra Prophetam, qui manifeste dicit: non moriturum esse vermem, ergo non tantum diu, sed semper arrosurum esse necessario sequitur. Quanquam postea hanc suam sententiam, contextus claritate & evidentia convictus, correxisse videtur, quando ad Marci Caput IX. v. 45. scribit & fatetur, ipsam verborum proprietatem mire inservire describendis perpetuis suppliciis, & magis proprie hæc convenire æternis suppliciis. Nam illud (addit insuper rationem) & πᾶσι & ὁ σῶν in Hierosolymitano quidem excidio habere suum sensum, sed ratione materie restrictum ac limitatum, in pœnis tamen vitæ alterius τὸ κρυολογέμενον: hancq; addit inter Judæos irritam fuisse sententiam. teste eodem Calov. l. c.

p. 386. b.

S. VII.

§. VII. Alij vero Interpretes statuunt, non intelligendum (4.) nostra
 esse in hoc dicto Prophetico vermem naturalem, corporalem & alior. de
 & proprie sic dictum, sed in sensu figurato seu metaphorico. vermem *verme spi-*
 spiritualem, scilicet indicari continuos mala, læsa & vulnerata *rituali.*
 conscientie remorsus. & assiduam perpetratorum peccatorum ut b.m.
 D. Chemnit. (λ) loquitur, ruminatorem in anima; seu horrendos & λ) Harm.
 intolerabiles cruciatus ex conscientie morsibus damnatos sine intermis- *Evang. ad*
 sione affligentes. Cui sententia & expositioni, etiam nos malu- *Marc. 9. v.*
 mus, quam alteri de vermibus naturalibus subscribere, & id qui- *44. Cap. 92.*
 dem non sine rationibus: Nempe, I. ob ἀναλογίαν Φεγοσεολογίας *p. Edit. no-*
 Prophetica, quæ à rebus quidem naturalibus desumpta, non ta- *viss. 1002.*
 men naturali modo accipienda est. Quemadmodum etenim *Rationes*
 (κ) beati in cælo non actualiter ac physice pedum motione cæ- *hujus sen-*
 lo egredientur, statumque suum beatissimum contra 1. Thess. 4. *tentia,*
 v. 17. relinquent; non enim egredientur loco, ut bene B. Hierony- *quarum*
 mus monet in Comment. in h.l. sed intelligentia; quod etiam *I.*
 eleganter explicat B. Augustin. (υ) quando quærit: sed quomodo *tribus fun-*
 egredientur boni ad videndas pœnas malorum? nunquid corporis motu *dam. nixa.*
 beatas illas relicturi sedes, & ad loca pœnalia perrecturi, ut malorum *Fundam. I.*
 tormenta conspiciant presentia corporali? & respondet; absit! sed *(μ) Lit. 20.*
 egredientur per scientiam. Et mox: quia id, quod extra est, cogni- *C. D. c. 22.*
 turi sunt: qui enim erunt in pœnis, quid agatur intus in gaudio, *Fund. II.*
 nescient. Quemadmodum (ν) nulla propriè sic dicta פגרים *fundam. I.*
 Pegarim, cadavera, in inferno futura sunt, cadavera enim pro- *46.*
 prie & stricte sic dicta sunt, quæ animâ à corpore separatâ omni *31 48.*
 vita, omnibusque sensibus destituta, instar trunci amplius se *31 49.*
 movere non possunt, sed immobilia manent, nullosque dolo- *31 50.*
 res sentiunt, ut videre est 2. Reg. 19. v. 35. Jerem. 33. v. 5. &c.
 qualia cadavera in inferno non erunt. Inquis: quare ergo in- *Objectio.*
 feri hic à Propheta פגרים cadavera vocantur? Respond. fieri *Resp. 3.*
 hoc (1.) propter attributa quædam, quæ cum cadaveribus in- *rationibus,*
 feri habent communia; uti enim cadavera propriè sic dicta *(1.)*
 sunt mortua & vita carent naturali, ita & damnati mortui erunt,
 non quidem morte naturali & temporali, nam hac ab iis recedet,
 Apoc. 9. v. 6. sed spiritali & æterna, dum à conversatione cum Deo,
 & electis & Angelis bonis longissime remoti erunt. Matth. 8. v. 12.
 Cap. 22. v. 13. Cap. 25. v. 41. 2. Thessal. 1. v. 9. Apoc. 22. v. 15.

B 2

quod

(2.) quod est *secunda mors*, Apoc. 21. v. 8. Vocantur (2.) damnati cada-
vera propter remotionem, sicuti enim corpora hominum defun-
ctorum, in terram defodiuntur, & sepeliuntur, &, quampri-
mum fieri potest, à vivis *removentur*, domoque efferuntur; ita
etiam reprobi tanquam cadavera foetidissima à DEO & electis
separabuntur. Matth. 7. v. 23. Cap. 13. v. 40. 49. Cap. 25. v. 41.

(3.) Conveniunt tandem etiam (3.) damnati cum cadaveribus pro-
prie sic dictis in hoc, quia, quemadmodum illa mox foetere in-
cipiunt, ut quilibet aspiciens nares teneat; ita etiam hi propter
peccata DEO & omnibus Sanctis intolerabile fastidium parient.
Confer etiam eandem hujus denominationis rationem datam
à B. D. Calovio, & infra §. 24. allegatam. Quemadmodum (1.)

Fund. III.

per ignem infernalem non quidem communis, naturalis &
elementaris ignis, qui deficiente alimento extinguitur, sed
potius quod saltem credibilius est, *supernaturalis* denotatur,
ut infra demonstrabitur; ita etiam *Vermis* nomine non pro-
prie sic dictum vermem, sed tropicum intelligendum esse
nobis probabile videtur. II. Ob *ἀναλογίαν effectuum*, quos
hic vermis infernalis exerit, & cum naturali communes ha-
bet; Sicut enim vermes naturales cadavera, vel alias etiam
res sensibus & vita destitutas, e. g. ligna, herbas, &c. arro-
dunt, &, si sunt animalia adhuc viva, ingentes dolores illis at-
trahunt; pari modo hic vermis infernalis vulneratæ conscien-
tiæ arrodet damnatos & infestabit, ineffabilesque illis torturas
pariet, de qua re perquam eleganter, quæ huc allatu digna sunt,
differit B. D. Gerhardus (v) Qui igni, inquit, urenti ubiq; fere con-
jungitur vermis rodens, per eum autem intelligi videtur morsus consci-
entia perpetuus & continuus, ex peccatorum recordatione ortus, rabida
quedam displicentia & infructuosa poenitentia, angor cordis maximus,
& nunquam interruptus. Vt enim vermes continuo morsu cadavera
arrodunt, sic internus ille conscientia vermis damnatorum animas lanci-
nabit. Quemadmodum in cadaveribus putrescentibus nascuntur ver-
mes, sic conscientia putrefacta vermes gignit spirituales & immortales.
Hæc ille.

Ratio II.

v) Loc. The-
olog. de In-
fern. §. 51.

Effectus
hujus Ver-
mis,
quatuor,
quorum I.
Pecc. me-
moriam.

§. IIX. In quatuor verò præcipue moribus hic vermis
damnatorum erit occupatus, quorum primus erit peccatorum com-
missorum MEMORIA, quæ in oculis damnatorum adeo lucebunt,
ut ea exterminare aut oblivioni tradere nullo modo possint, quem-

quemadmodum in hac vita plerumque fieri solet, ut impii non recordentur peccatorum, nisi cum delectatione, sed conscientiam soporent, tunc autem venient damnati in cogitationem peccatorum suorum timidi, & traducunt seu coarguent illos ex adverso iniquitates illorum. Sap. 4. v. 20. Quæ delictorum recordatio horribiles & inestimabiles damnatorum pœnas mirum in modum augebit, quam satis eleganter & nervose exprimit Origenes (ξ) ξ) Lib. II. anima, cum multitudinem malorum operum & abundan- ^{πειλ ἀπὸ τῶν} ^{cap. 11.} tiam in se congregaverit peccatorum, competenti tempore omnis illa malorum congregatio effervesceat, atq; supplicium inflammatur ad pœnas, cum mens ipsa vel conscientia per divinam virtutem omnia in memoriam recipiens, quorum in semetipsa signa quadam & formas, cum peccaret, expresserat, & singulorum, quæ vel sædè ac turpiter gesserat, vel etiam impie commiserat, historiam quandam scelerum suorum ante oculos suos videbit expositam; tunc & ipsa conscientia propriis stimulis agitur atq; compungitur, & sui ipsa efficitur accusatrix & testis.

& b.m. Lutherus noster (ο) Animus ager, annotat, ac malè sibi con- ο) in Cap. sciis semper est infernus, qui nihil aliud erit, quam ipsa conscientia mala. 45. Genes. Si diabolus non haberet ream conscientiam, esset in cælo. Ea verò ac- fol. 155. cendit flammæ inferni, & exuscitat horribiles cruciatus & erinnyas in corde. Secundus hujus vermis damnatorum morsus, erit iusto

II.
Frustranea
pœnitentia.

serior, frustranea & inefficax POENITENTIA. Pœnitebit eos, quod gloriam cœlestem ex propria culpa amiserint, & contra ex propria malitia in tartara, diabolorum habitacula stultissimi ob IV. po- tiff. (1) (2) (3)

mè se præcipites contra omnes dehortationes dederint, & exclamabunt ex Sap. 5. v. 6. nos insensati seu stultissimi, erravimus à via veritatis! & ex Thren. 5. v. 16. Væ nobis, quod peccavimus. Pœnitentiâ turbabuntur damnati, quod gratiam DEI exuberantem, & satis diu conversionem illorum expectantem, ipsosque ad viam rectam vocantem turpiter & malitiose rejecerint, & pœnas præsentem, à quibus toties præmoniti fuerunt, sibi met ipsis attraxerint. Discrubiabit porro damnatos hæc pœnitentia, quod Jesum Salvatorem, suum & Redemptorem Ejusque tam pretiosum meritum, quod sibi etiam per fidem applicare debuissent, contumeliis affecerint, Filium DEI conculcaverint, sanguinem fœderis communem existimaverint, per quem sanctificati sunt, & spiritum gratia blasphemaverint. Hebr. 10. v. 26. Satanæ mendacio-

(4) dacionum Patri ab initio lapsus sui, Joh. 8. v. 44. *seductori totius mundi*, Apoc. 12. v. 9. obsequium praestiterint, ejusque mendacia, blandasque seductiones in aeternam perniciem ducentes secuti fuerint. Insuper sera damnati torquebuntur poenitentia, quod veram fidem, unicum adipiscenda salutis medium neglexerint, imo aspernati sint, odio bona opera, iisque operam dantes persecuti fuerint maximo, contra vero in incredulitate, aeterna supplicia indissolubiliter post se trahente perseveraverint, & operibus tenebrarum delectati sint. Tertius hujus ver-

III.
Angustia,

mis damnatorum remorsus erit ANGSTIA, dicent enim damnati sibi invicem poenitentes, & propter angustiam spiritus ingemiscetes. Sap. 5. v. 3. eritque angustia tum interior, illos enim vere vincula mortis aeternae circumdabunt. Psal. 18. v. 5. Psal. 116. v. 3. Servi DEI pra bonitate cordis cantabunt, damnati autem clamabunt pra dolore cordis, & pra contractione Spiritus ejulabunt. Esaj. 65. v. 4. tum exterior, scil. carcer infernalis, squalore refertus, in quo illi erunt oclusi, ut neque progredi, neque retrogredi, multo minus evadere queant, sed jacebunt vincti in inferno sicut oves. Pl. 49.

IV.
Invidia.

v. 15. Accedet denique etiam quartus morsus, scilicet INVIDIA, quo damnati cruciabuntur; quando enim cum divite Epulone ineffabilem beatorum gloriam, & Lazarum in sinu Abrahae conspicient, eam illis gloriam, eum beatissimum statum invidabunt, & super ea terrebuntur, peccator enim videbit, & irascetur, & dentibus suis fremet & tabescet. Psal. 112. v. 10.

Occurritur
objectionibus &
rationibus
pro verme
naturali.
I. Objectionio.

§. IX. Patroni sententiae de verme naturali, corporali & proprie sic dicto, ad argumenta quaedam & rationes, quibus hanc suam firmare conantur sententiam, provocant, sed quae admodum infirmo stant talo, ut ideo b. m. Dn. D. Dannbauerus ea vocare cariosa non veritus sit. Provocant nimirum inter alia ad Cap. XVI. Lib. Judith, v. 21. ubi autor illius libri ita scribit: *Δεναί πέρ ηα σκώληκας εις σάρκας αυτών, dabit* (DEVS)

Resp. I.

ignem & vermes in carnes eorum. Sed Respond. i. locum hunc esse desumptum ex Libro Apocrypho, qui certum atque indubitatum argumentum suppeditare nequit, & ad autoritatem dogmatum Ecclesiasticorum non adhibetur ab Ecclesia, ut B. Hieronymus

Resp. II.

olim judicavit. Deinde generaliter tantum mentio fit vermium, quod autem specialiter vermes illi naturales sint, id non dicitur,

dicatur, neque etiam ex contextu certa consequentia eruitur. *Sanctius* denique 3. celeberrimus inter Romano-catholicos In- Resp. III.

terpres, sententiam oppositam, quæ *vermes metaphoricos* & conscientia remorsus intelligit, communioem & magis probabilem agnoscit, in *Comment.* suo ad locum hunc sequentia annotans: *Communiter alij in vermibus morsus intelligunt, angoreque conscientia. à quibus misere cruciantur damnatorum anima, dum, quam amiserunt gloriam, & quibus in æternum affixi sunt, tormenta considerant; & paucis interjectis ait: Sed quia contra (illam sententiam, quæ materiales vermes & propriè tales intelligit) stat communis autoritas, illam probo, amplectorq;* sententiam, quæ *vermes esse statuit metaphoricos: ita tamen, ut contrariam non omnino censeam improbabilem, quod etiam judicavi ad locum citatum Isaja.*

Hæc *Sanctius*. Provocant etiam ad Siracid. 7. 7. 19. ubi ait: *ἐνδίκησις αἰσῶσις πρὸς τὴν σκώλην, vindicta carnis impij ignis & vermis.* II. Obje-
juxta Versionem Vulg. Sed iterum nihil obtinent, eadem enim jectio.

valet *Responsio* ad priorem objectionem data, Librum nihil probare, quia Apocryphus est. 2. Respond. vocem *carnis* in lingua Resp. I.

originali Græca, prout modo allegata est, non adesse, sed à Resp. II.

Vulgato Interprete esse insertam. 3. Respond. ipsum *Thomam* (π) Resp. III.

contendere, *carnis nomine intelligi debere impiorum animas, & vocari eas caro, eò quod carni subjecta fuerint.* Sed quid opus refutare *Quest. 97.*

hujus loci applicationem, cum potissima vox, in qua contro- *artic. 2.*

versæ cardo vertitur, nempe *Carnis*, absit. Nec est, cur Patres III. Obje-
quosdam pro hac sua sententia Patronos advocent, non tan- ctio.

tum enim *Patres alios*, verum etiam *Doctores Pontificios* præter jam Resp.

citatum *Sanctium* opponere possumus, nempe *Hieronymum* in hunc locum. nec non *Ambrosium* Lib. VII. in Cap. XIV. Lucæ.

& *Gregorius Nyssenus*, (p) cujus verba apponi merentur, ex pro- e) Orat.

fesso hanc de naturali verme sententiam negat, in hunc mo- Catech.

dum scribens: *Cum vermem audieris, ne propterea, quod sit idem cap. 40.*

nomen ad terrestre hoc animal, tua feratur cogitatio. Adjectio enim ejus, quod non moriatur, suggerit, aliam esse intelligendam naturam, quam eam, quæ cognoscitur. Vult S. Pater dicere:

Non potest vermis hic naturalis & propriè talis intelligi, siquidem ille aliquando moritur, alimento destitutus, aut hic non debet mori, sed vivere in æternum, juxta hunc lo-

cum:

cum: *Vermis eorum non morietur*; ubi etiam locum invenit tritus ille Canon Logicus: *Talia sunt subjecta, qualia permittuntur à suis predicatis.* Quid, quod ipse Cardinalis Robertus Bellarminus idem expresse statuit in libello suo, qui inscribitur, **GEMITVS COLVMBÆ**, (σ) qui sane locus, in quo hunc vermem etiam sensu tropico depingit, quanquam aliquanto prolixior, huc tamen, jure transferri meretur: *Sequitur*, inquit, pœna gehenna quarta, vermis rodens, quem Vermem in pœnis gehenna numerat Jesaias Propheta, & Marcus Evangelista. Isaias in extremo libro suo de peccatoribus dicit: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Eandem sententiam Dominus apud Marcum de supplicio gehenna disputans tertio repetit: *Vbi vermis non morietur, & ignis non extinguitur.* Et postquam locum Basilij (τ) & Augustini (υ) sententiam jam supra à nobis allegata, attulit, sic pergit: *Iste igitur Vermis, qui nunquam moritur, est conscientia peccati, quæ velut canis radibus semper latrat, ac veluti vermis venenatus semper rodit.* Revocat enim ad mentem, quam imprudenter ac stulte (damnatus) se gesserit, cum vilissimo pretio terrena voluptatis Regnum celorum amisit, & cum pretio inestimabilis mali tormentorum gehennæ carnis delicias sordidissimas, atq; brevissimas emit. Et quidem in hac vita ejusmodi reprehensionem conscientia latrantis, & mordentis variis rationibus nunc dormiendo, nunc legendo, aut aliquid operando lenimus, vel mitigamus: sed apud inferos, ubi nulla somni quies, nulla lectio, vel operatio aderit, vermis ille conscientia dies noctesq; sine intermissione corrodet animæ viscera, & sibi ipsa anima irascetur, & tabescet, & quietem nullam inveniet. Sic enim intra se impij dicent; *O tempus illud aureum, quod jam præterit, & in æternum non revertetur!* O nos cæcos & stultos, quis nobis mentem abstulit, quis oculos clausit, quis aures obstruxit, ut de præsentibus suppliciiis nunquam cogitaremus? Et tamen non defuerunt, qui nos publicis, & privatis exhortationibus admonerent. Quid nobis jam profunt, quæ fallax mundus offerebat, ut tam terribilem DEVM ad iracundiam provocaremus? sed & si Regna, & Imperia cum omnibus divitiis, & delectationibus obrulisset, & illis ad multa annorum millia fui nobis licuisset, quid erant illa omnia, ut cum his pœnis, & suppliciis æterno tempo-

σ) Lib. 2.
Cap. 2.
p. 130.

τ) in Psal.
33.
υ) Lib. 21.
Civ. Dei
cap. 9.

tempore duraturis, comparari potuissent? Cum igitur non Regna & Imperia longissimo tempore duratura, sed umbram amarissimam voluptatis nobis obrulerit, quis ita crudeliter nos fascinavit, ut in hæc tempora nunquam respiceremus; bene monentes non audiremus? Hæc & alia his similia verba, sine ullo fructu, iterum atq; iterum repetent miseri illi, quorum vermis non morietur & ignis non exstinguetur. Hucusque Bellarminus. Et hoc est subiectum primæ propositionis, scil. Vermis, isque spiritualis & metaphoricus, denotans morsus malæ & fauciata conscientiæ: cui sententiæ tamdiu inhærebimus, donec ab iis, qui contrarium statuunt, firmioribus argumentis & rationibus inde dimoveamur.

§. X. Habet autem Vermis hic in Sacra Scriptura suam *Synonymiam*, ita quidem, ut, si non plane hoc vocabulum, ejusque significatum Synonyma exhauriunt, quoddam tamen attributum ejus denotent. Vocatur autem depastio mortis, das Magen des Todes! ut B. Lutherus vertit, Psal. 49. v. 15. vocatur στενωπέα, angustia, Rom. 2. v. 9. angustia Spiritus, Sap. 5. v. 3. pœnitentia, ibid. cogitatio seu conscientia peccatorum. Sap. 4. v. 20. convictio iniquitatum &c. & hæc de Subiecto.

§. XI. Sequitur *Prædicatum*, לא תמות, non morietur. Quibus duobus verbis Esaias hunc vermem, tanquam immortalem describit. Particula לא, uti notum, negationem denotat, interdum in sensu restricto, quando cum aliquo additamento ponitur; interdum verò in sensu absoluto, quando sine additamento restringente legitur, quo posteriori sensu hoc loco eam accipimus, & quoniam ad futurum tempus refertur, manifestum est, quod finem temporis neget, & pro nunquam accipienda sit. Negat nimirum hæc particula mortem seu cessationem, quod patet ex voce sequente תמות, morietur. Circa quam observanda veniunt (α) Homonymia, (β) propria h.l. acceptio. Hoc autem vocabulum Hebræum מוּת, usurpatur in S. Codice à Spiritu S. in propria significatione, sæpiissime de morte naturali & temporali, quæ nihil aliud est, quam privatio hujus terrenæ vitæ, seu separatio animæ à corpore. Nonnunquam accipitur minus proprie & tropice, interdum enim, uti verbum וית, vixit, significat in S. Lit. convalescere e.g. Num. 21. v. 8. 9. 2. Reg. 8. v. 8. 9. 10. 14. Cap. 20. v. 7. Jesajæ 38. v. 9. 21. Sic hoc verbum mori-

Synonymia.

Prædicatum.

Vocis מוּת homonymia, ejusque tum propria, tum tropica acceptio.

§. XII.

Didasc. Damnati in inferno cruciabuntur, præter corpus, etiam interne, quoad animam. Prob. Quia mens sceleris conscia seu malæ conscientiæ vermis non primario corpus, sed animam afficit.

Elench. Neq; enim per vermem, vermis naturalis, five corporalis, & dolor corpus tantum affligens & crucians intelligitur, ut hactenus contra aliquos hoc asserentes ostendimus *Pad.*

Ped. Ergo nos *fidem & bonam conscientiam habere*, & servare studeamus erga DEVM & proximum, cum Apostolo 1. Tim. 1, 19. conf. Job. 27, 6. Act. 29, 16. 2. Cor. 1, 12. Hebr. 10, 22. Cap. 13, 18. 1. Petr. 3, 16. 1. Joh. 3, 20. 21.

Epanorth. Contra eos, qui cauteriatam habent conscientiam, 1. Tim. 4, 2. & vermem conscientiae peccatis alunt. *argum.* à periculoso, à damno.

Consol. Contra conscientiam quandoque nos de peccatis nostris commonentem, & iram DEI minitantem, habemus solatium, *Sanguinem Christi qui per Spiritum S. semetipsum obtulit im-maculatum DEO, emundaturum conscientias nostras ab operibus mor-tuis, ad serviendum DEO viventi.* teste Apost. Hebr. 9, 14.

§. XIII. Pergimus, absoluta prima Propos. ad SECVN- Propos. II
DAM, in qua Propheta aliud supplicium, corpora & animas damna-
torum concernens, conscientiae vermi addit per copulam ꝑ,
quæ in pluribus Scripturæ sedibus nude copulat & conjungit
antecedentia cum sequentibus, quod idem etiam hoc in loco
observatur, cum Proph. ait: ואש לא תכבה, & ignis eorum non
extinguetur. Circa quam iterum ordinis servandi gratia at-
tendimus I. ad Subjectum אש, ignis. II. Prædicatum, quod ab-
solvitur verbis: לא תכבה, non extinguetur.

§. XIV. Subjectum Ignis multiplici homonymia subjacere Subjectum
& pro variis rebus usurpari notum est; I. enim capitur *physice*, h. Propos.
quo sensu notat *ignem naturalem & elementarem*, quæ, si ardere
debet, alimentis, e.g. stipulis, ligno, &c. opus habet, quo allu-
ditur Esa. 9, 18. Ezech. 15, 4. 6. unde subtractis iisdem sponte
extinguitur, Proverb. 26, 20. II. Vsurpatur de igne *miraculofo*,
vero quidem igne, non tamen naturaliter accenso, & ut ardeat,
alimentis indigente, sed immediato DEI afflatu succenso, qua-
lis fuit ille, qui Abrahami sacrificium accendit. Genes. 15, 17.
conf. cap. 19, 24. Exod. 9, 23. Levit. 9, 24. &c. III. Notat ignem
partim *supernaturalem*, partim *tropicum*, quo sensu ignis vocatur
(1) *spiritus S.* Matth. 3, 11. coll. cum Act. 1, 5. Cap. 2, 3. (2) *Ver-
bum DEI*, Jerem. 5, 14. Cap. 23, 29. Luc. 12, 49. (3) *Ira DEI*,
Deut. 4, 24. Cap. 9, 3. Hebr. 12, 29. (4) *Angeli*, Psal. 104, 4.
Hebr. 1, 17. 2. Reg. 2, 11. Denique (5) *quevis adversa, calami-
tates & afflictiones*, Psal. 66, 12. Esa. 9, 19. Cap. 10, 16. Cap. 43, 2.

Thren. 1, 13. Cap. 4, 11. quibus DEVS piorum fidem quasi pefignem probat, Pſal. 66, 10. Zach. 13, 9. 1. Petr. 1, 6. 7. &c.

§. XV. *Quæritur autem hic, qualis h.l. ignis intelligendus ſit, naturalisne, an ſupernaturalis, corporeus, an incorporeus.* Pro corporeo Eccleſiæ Patres nonnulli militare videntur, e. g. Augu-

Ⓢ) *Lib. 21. ſtinus, qui (Φ) in hæc verba erumpit: Spiritus demones, licet incorporei, corporis ignibus erunt cruciandi*, & paulo poſt: *Gehenna illa, quod etiam ſtagnum ignis & ſulphuris dictum eſt, corporeus ignis erit.* Idem Gregorius M. ſuæ paulò infra citatæ aſſertionis im-

Ⓢ) *Lib. IV. mor, aſſerit, (χ) Ignem gehennæ corporeum eſſe, non ambigo*; & rur-

Ⓢ) *Dialog. ſus ibid. Diabolus ejuſq; angeli, cum ſint incorporei, corporeo igne erunt cruciandi.* Quibuſcum adhuc alios è Patrum cohorte, & nonnullos ex *Scholaſtic. & Pontif.* numero unum cornu inflantes, ordine D. *Quenſt.* (Ⓢ) & D. *Gerhard* (ω) congerere non piguit, quos benevolus Lector, qui volet, adeat.

Ⓢ) *System. Theol. Pari. 1, p. 571. a. ω) Loc. de Inf. §. 69.* Noſt. ſentent. pro igne ſupernatu-

Ⓢ) *Lib. IV. rali firma- ra.*

Ⓢ) *IV. ratio- nibus, quarum*

Ⓢ) *(1) deſumta ab incon- gruo.*

Ⓢ) *(2) à differen- tiis utriuſ- que ignis. α) in Pſal. XXXIII.*

Ⓢ) *Lib. XV. Moral. 6. 14.*

§. XVI. Nos cum illis ſentire malumus, qui h.l. non ignem naturalem, ſed ſupernaturalem intelligunt, aſſerentes: *Scripturam deſcribere ſtatum damnatorum per ignem, non quod naturalis ignis ibi ſit, ſed quia dolores ignis beneficio illati omnium ſunt maximi.* Et huic ſententiæ favemus ob ſeqq. IV. rationes.

(1) *Quia ignis corporeus non poteſt agere in ſpiritum*, ſi enim hoc eſſet, ſpiritum ſubſtantialem corpore eſſe debiliorem ſequeretur, quod uti eſt abſurdum, ita forte à nemine affirmabitur.

(2) Ratio hauritur à *differentiis ignis huius & futuri ſæculi.* Ille ab hominibus in ſuum uſum congeſtiſ lignis, hic DEI ipſius immediato afflatu accenditur, Eſa. 30, 33. Ille eſt lucidus, & ad tenebras diſcutiendas aptus, hic cum tenebris denſiſſimis conjunctus. Matth. 8, 12. &c. quem ideo *Baſil.* (α) vocat *πῶρ ἀλαμπές*,

ignem non lucentem. Hic præ nimio frigore conjuncto ſtudioſum frigus diſpellit & calefacit. Joh. 18, 18. Ille omnia, quæ corri-

pit, conſumit; hic damnatos nunquam conſumet. Ille extingui poteſt, hic non poteſt, hinc *Gregor. M.* cujus paulò ante mentio-

m fecimus, ait, (β) Gehenna ignis, cum ſit incorporeus, & in ſe miſſos reprobos corporaliter exurat, nec ſtudio humano ſuccenditur, nec lignis nutritur, ſed creatus ſemel, durat inextingibilis, & ſuccenſione non indiget, & ardore non caret. (3) Sententiam noſtram probamus

mus

mus ex Can Theol. Scriptura de rebus futuri seculi, loquitur verbis huius
seculi, & per corporalia describit spiritalia. Propterea sicuti in
depingenda vita æterna Sp. S. ad nostrum captum se accommo-
dat & condescendit, ut animæ piorum dicantur *portari in sinum*
Abrahæ, Luc. 16, 22. beati *accubaturi cum Abrahamo, Isaaco & Ja-*
cobo in regno cælorum, Matth. 8, 11. *transferendi in Paradisum*,
Luc. 23, 43. *manducaturi de arbore vitæ*, Apoc. 2, 7. ubi certe ne-
mo sibi sinum & sessionem corpoream, proprie sic dictam,
mensæ accubitus, Paradisum s. hortum terrestrem, & arborem
vitæ naturalem cum solido fundamento imaginabitur; sic idem
observat Sp. S. in depingendo inferno. (4.) Habemus ὁμοψήφους,
Patres alios, nempe *Ambrosium* (γ) scribentem: *neq. corporalis*
aliquis stridor dentium, neq. ignis aliquis perpetuus flammæ cor-
poralis, neq. vermis est corporalis. Cui pollicem premit *Damasce-*
qui ait: (δ) ὡς ἔδοξεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, *tradetur Diabolus in ignem*, in *Lucæ*
οἷον τὸ παρ' ἡμῶν, ἀλλ' οἷον εἶδεν ὁ Θεός, *tradetur Diabolus in ignem*,
non qualis apud nos, sed qualem novit DEVS. Quibus multa alia
aliorum patrum testimonia, si opus esset, addere possemus.
Consentit præter alios magni nominis Theologus D. Joh. Gerb.
(ε) Hoc loco, scribens, illud monemus, ut in priore sententiæ parte
(Matth. XXV.) *per regnum, ad quod vocantur iusti, summa felicitas,*
beatitudo, lætitia & gloria intelliguntur: ita in hac posteriore sen-
tentiæ parte, per ignem, in quem damnati ablegantur, summam infe-
licitatem, miseriam, dolores & cruciatus, vel metaphorice vel certe
synecdochice significari. Cui sententiæ etiam ex Calvinianis non-
nulli adhærent, à D. Quenst. cum locis, ubi hanc suam senten-
tiam isti promunt, (ζ) citati.

§. XVII. Nihil etiam nos movet quorundam senten-
tia, (η) statuentium, ignes subterraneos divinitus auctos atq. intensos
impiorum corpora cruciaturos esse, & vero simile esse, quicquid in re-
rum natura ignis est, aut igni affine, in hunc praternaturalem & sub-
limioris efficacie, perpetuæ, durationis ignem divino nutu transiitum.
Aliud enim ex Luc. 21, 17. 2. Petr. 3, 10. 11. 12. Apoc. 21, 1. col-
ligitur, quippe quæ loca probant, omnia elementa transitura
esse, illa verò sententia mansura contendit, si verò omnia ele-
menta peritura sunt, elementaris certe, non poterit esse ille
ignis, qui damnatos in inferno cruciabit, ignis etiam elementa-
ris,

(3)
ex Can.
Theolog.

(4)
ex ὁμοψή-
φους αὐ-
τῶν.
γ) Lib. VII.
cap. 14.
δ) Lib. IV.
Orth. Fid.
cap. 28.
ε) Harm.
Evangel.
Cap. 165. p.
Edit. no-
viss. 910. a.

ζ) vid. sup.
lit. (ψ) &
(ω) citat.
η) alleg. eod.
Quenst. P. I.
p. 572.
Sent. quo-
rund. pec-
cul de igne
infern.
refutatur.

ris, postquam depaverit mundum in rogam datum, ex defectu alimenti in nihilum redibit, docente Dannh. (b) confer etiam D. Caloy. (c) qui ait: Impij resuscitati cum diabolis aternis cruciatibus finem non habentur torquendi sunt, non igne illo, quo mundus conflagrabit, is enim cessabit, sed aeterno igne; quod XIII. rationibus ibi demonstrat.

Videtur igitur nostrum assertum omnium probabilissimum, ignem internalem non fore corporeum & naturalem, sed incorporeum & supernaturalem, tormenta scil. omnium maxima. Nemini tamen, quod & in priore propositione dictum volumus, sententiam nostram obtrudimus, sed unicuique suam libertatem credendi, quicquid volet, relinquimus, omnes & singulos exhortantes, ut, omnia ignis infernalis nimium scrupulosa scrutatione, omni studio ab eo sibi caveant; & pertinent huc, quæ Augustin. (u) differit: Hic ignis, cujus modi, & in qua mundi parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui Spiritus divinus ostendit. Et cum D. Gerhard. (λ) Divina potentia fieri posse, non ambigimus, ut ignis corporeus cruciet diabolos, & animas corporeas, sed an ignis ille revera corporeus, materialis & visibilis, an verò incorporeus, immaterialis & invisibilis sit futurus, in medio relinquimus, (quævis in partem posteriorem magis propendamus.) ac DEVM serio precamur, ne per experientie notitiam illud nobis manifestet. Præstat, omni studio per veram & seriam conversionem de fugiendo igne esse sollicitum, quam de natura illius odiose & otiose digladiari. Et cum D. Glass. dicimus, (u) Præstat omni contentione de infernali igne effugiendo cogitare, quam de natura illius concertare. Auror Lib. IV. Esdræ cap. 9, 13. ait: Noli curiosus esse, quomodo impij cruciabuntur. Idem enim, quod Esa. 64, 4. & Apost. 1. Cor. 2, 9. de vita æterna asserunt, ex opposito de inferno dici posse arbitramur.

§. XIII. Qui ignis infernalis multis quoque gaudet Synonymis ἐϋλεγεφῶσι. Vocatur enim ignis solitarie, Psal. 11, 7. Psal. 21, 10. &c. ignis cum variis epithetis, ut ignis æternus, Matth. 3, 12. Cap. 18, 8. &c. gehenna ignis, Matth. 5, 22. Cap. 18, 9. Marc. 9, 47. stagnum ignis, Apoc. 20, 10. 14. 15. stagnum ardens igne & sulphure, Apoc. 19, 20. Cap. 21, 8. quia, ut l. pis mari, ita anima illuc immerguntur, juxta Anselm. (v) Vocatur fornax ignis, Matth. 3, 42. ignis paratus Diabolo & Angelis ejus, Matth. 25, 41. Zelus

(b) Hodof.
Phan. XII.
p. 1500.
(c) T. XII.
Syst. Theol.
Art. 6. c. 2.
qu. 4. p. 261.
med.
Cui libet
sua liber-
tas creden-
di relin-
quitur.

(u) Lib. 20.
C. D. c. 16.
(λ) Loc. de
Inf. §. 69.

(u) Rhet. S.
p. m. 1220.
de metaph.
ab igne de-
finita.

Ignis Sy-
nonymia.

(v) L. 1. de
Imag. mun-
di, c. 1.

Zelus ignis, Ebr. 10, 27. *pix ardens*, Esa. 34, 9. *flamma*, Luc. 16, 24. *flamma ignis*, 2. Theff. 1, 8. &c. & hac de Subjecto.

§. XIX. Sequitur *Pradicatum*, verbis לא תכבד, non extinguetur, comprehensum, quibus Propheta igni infernali extinctionem, uti supra vermi mortem, denegat, æternamque eis durationem assignat. De particula negante לא supra jam diximus.

Verbum autem תכבד, cujus radix כבד, significat, *extinctus est*, vel *fuit*, & legitur in S. Lit. tum in proprio, tum improprio significatu, sicut etiam Græca vox σέβνω seu σέβνωμι, præter LXX.

à Christo Marc. IX. adhibita. Proprie denotant ejusmodi extinctionem, cum ignis deficiente alimento, ardere amplius nequit, sed extinguitur, & quasi evanescit. Improprie notant rem aliquam vi suppressam, finem imponere & respectu rei extinctæ, finem sortiri, ita, ut non amplius existat, & sit illud, quod antea fuerat, uti ignis extinctus non amplius existit; & usurpatur de occisione seu extinctione spiritus vitalis, 2. Sam. 14, 7. conf. 2. Sam. 21, 17. de negata extinctione, seu aversione iræ Divinæ, 2. Reg. 22, 17. conf. 2. Paral. 34, 25. Jerem. 4, 4. &c. de impossibili extinctione charitatis Christi erga Ecclesiam, Cant. 8, 7. Sic Pater coelestis per Esaiam pusillanimes, & corda legis malleo contrita solaturus, Cap. 42, 3. ait, Messiam linum fumigans לא תכבד, non extincturum: i. e. non penitus oppressurum, sed potius Evangelii solamine erecturum esse. conf. Matth. 12, 20. Invenitur quoque hoc sensu improprio de extinctione sitis, Psal. 104, 11. ignis bellici, Ezech. 20, 47-48. de extinctione seu repressione & omnimoda telorum Satanæ ignitorum clypeo fidei enervatione, Eph. 6, 16.

§. XX. Sicut autem, ut supra diximus, non tam ignem naturalem, quam supernaturalem & incorporeum intelligi admodum probabile est, ita nec extinctionem proprie sic dictam intelligi posse facile cuivis patet; idem itaque est hoc extingui, ac ardendi & cruciandi finem facere, & cessare. Hac autem extinctio igni infernali expresse h. l. denegatur, quippe in quo, ut ita *ἐξολικῶς* & *μυσικῶς* ex D. Gerh. (§) cum Esa. loquar, *abundantia erit* lignorum, nempe cadaverum damnatorum, Mal. 4, 1. quæ, quippe immortalia, consumi nequeunt. Non extinguitur, neque ita ut sponte sua, sine externa vi extingatur, & quasi

Voc. *extingui* accept.
1. Propr.
2. Improprio.

3. accept.
h. l. impropria.

(§) Loc. de Inf. §. 48.

evan

evanescat, sicut ignis meteoricus, subtracto alimento sponte extinguitur; neque ita ut à quoquam vi extinguatur & sufflaminari possit; si igni elementari aqua infunditur, mox extinguitur, hic verò ignis sic semel accensus, si totum mare influeret, non

δ) *Elucidar. extingueretur; juxta Anselm. (o) Noctū & interdiu non extingue-*
p. 270. Edit. tur, sed in seculum ascendet fumus ejus. Esa. 34, 10. Sensus ergo hujus
Colon. ann. Propos. II. breviter hic est: Non sufficiet vermis conscientiae

1573. 4. nunquam moriens; sed accedet insuper tormentum aliud,
Sensus Propos. II. quod ab hominibus meritò pro supplicio, reliqua omnia longe
π) *cap. 22. f.* superante habetur, nempe ignis, qui cum nostro collatus tanquam refrigerium habendus est, eò quod ille non tantum multò intensius, nec ad tempus, sed supra naturam & in aeternum ardebit, & hoc quidem ex justo DEI judicio, ad pœnas damnatorum aggravandas.

§. XXI.

Porismata ex Propos. II.

Didast. Supplicia damnatorum in omnia secula & perpetuò sunt duratura. Prob. quia vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Conferri huc insuper merentur alia Script. Loca, clare hoc probantia, ut Esa. 33, 14. Cap. 34, 10. Job. 7, 9. Dan. 12, 2. Matth. 3, 12. Cap. 18, 8. Cap. 25, 46. 2. Thess. 1, 9. Jud. 7, 6. & 13. Apoc. 9, 6. Cap. 20, 10. & c.

Elench. Non tantum contra Anabaptistas, qui seculo inprimis superiore XVI. hanc cœpere spargere doctrinam, fore aliquando finem pœnarum infernalium, quo nomine in Aug. Confess. artic. 17. damnantur; sed & quosdam è Socinian. qui eodem errore laborarunt, quos inter Smalcius (π) alleg. D. Quenst. (ρ) statuens non solum, Christum diabolos & impios aeternum delere posse; quod & nos concedimus, fieri hoc posse per absolutam ipsius potentiam, si id Ejusdem permitteret infinita veracitas & justitia. Sed additetiam, quod grande sonat, (σ) igne aeterno actu eos esse delendos. Erroneam autem esse hanc sententiam, ex supra passim dictis abunde patere nobis videtur, ut longa refutatione h. l. opus non sit.

Ped. Ergo nos sumus admoniti, ut nullo non tempore hunc ignem & novissima in memoriam nobis revocemus.
Sirac.

π) de Divi-
nit. Christi,
c. 24.

ρ) Syst. The-
ol. P. I. p.
574. b.

σ) cap. 22,
alleg. eod.

Sirac. 7, 39. *argumentum* ab utili, si observetur à d. n. m. si omittatur. Nemo eorum, qui gehennam ob oculos habent, incidet in gehennam; contra, nemo gehennam contemnentium gehennam effugiet, teste Chrysost. (τ) Similiter verà poenitentia, & sanguine Christi fide (τ) Homil. 2. apprehenso ignem iræ divinæ, Deut. 32, 22. & c. extinguiamus. med. in 2.

Epanorth. Contra eos, qui vix semel infernalis ignis recordantur, eumque reformidant. Job. 21, 13. sed peccata peccatis cumulant, & sic contra conscientiam peccantes ad gehennam edificant, juxta D. Gerh. (v) item contra igni immodicæ iracundiæ, libidinis & c. indulgentes. Epist. ad Thessal. v) Loc. de Inferno, §. 2.

Consol. Pii in ignem crucis & probationis à Deo coniecti, Zach. 13, 9. & c. bono sint animo, cogitantes, esse illum ignem extinguiibilem, nec diu durantem; 2. Cor. 4, 17. & tanquam nihil reputandas esse suas afflictiones, erga dolores inferni, & gloriam coelestem; Rom. 8, 18. insuper etiam hoc fieri in iporum commodum, ne aliquando cum mundo in ignem inextinguiibilem conjiciantur, 1. Cor. 11, 32. sed æternæ gloriæ participes fiant.

§. XXII. Restat TERTIA PROPOSITIO his verbis, quibus Propheta vaticinium suum claudit, והיו דראון לכל בשר, ejusque & erunt fastidium omni carni. Vbi notanda 1. Subjectum. 2. Predicatum, quod absolvitur juxta analysin Logicam (1) Objecto personali, Log. ubi 1. & c. (2) reali, Quid. (3) actu. Subjectum latet in verbo והיו, & erunt. Quilibet verò statim deprehendit, esse illos, quorum vermis non moritur, & ignis non extinguitur, & in hos Esajas digitum intendit suffixo והיו דראון לכל בשר, & c. annexo. Et sunt פגרי האנשים, nempe (1.) homines impoenitentes. cadavera virorum prevaricantium in Deum, seu peccatores impoenitentes, qui ob tempus divinæ gratiæ & salutis pessime in incredulitate & impietate transactum, à Deo in impoenitentia ex justo judicio abrepti, Matth. 24, 50. & c. in æterna tormenta detrusi, poenas infernales sine intervallo & sine perpetiuntur. Quibus tamen ipsi dæmones & angeli, qui suam & c. seu principatum non servarunt, sed domicilium suum reliquerunt, Jud. 5. 6. annumerandi sunt, nam & hos Deus æternis vinculis tenebrarum in infernum detrussit, ut ad judicium reserventur, ibid. & 2. Petr. 2, 4. qui & ipsi à verme infernali rodentur, nam si Diabolus, ait Lutherus, (φ) non haberet ream conscientiam, esset φ) Com. in in- Genes. 45. p. 155.

D

in celo. Hi, inquam, sunt *Subjectum*, omni carni fastidium futurum.

II. §. XXIII. Circa *Prædicatum* observandum est (α) *Ob-jectum personale*, Cui scil. damnati futuri sint fastidium, quod à Proph. indicatur verbis: לכל בשר, omni carni. Vox בשר, caro i. Obj. per- in S. Literis accipitur vel *proprie*, vel *improprie*. *Proprie* denotat sonal. Cui. frustum aliquod carneum, cuilibet notum, & occurrit hoc sensu Voc. carnis, Gen. 2, 21. 23. Exod. 12, 8. &c. *Improprie* sumitur vel συνιδε- accept. (α) χιμῶς, vel ψῆλα φαρμακῶς. Priori modo notat vel *corpus huma-* Propr. (β) num, quod carne constat, posita parte pro toto, e.g. Exod. 30, Impropr. 32. Levit. 6, 3. (10.) vel *hominem*, & integrum ejus *supposi-* vel Synecdoch. tum, Psal. 63, 2. Joel. 2, 28. &c. vel *hominum genus* simul, Gen. 6, 12. 13. Esa. 40, 5. vel notat *curam*, Levit. 19, 28. Cap. 21, 5. Psal. 119, 120. præter has, etiam alias vox בשר si- gnificationes hoc sensu obtinet in S. Codice, quas allegare nostro judicio opus non est. In *posteriori* verò sensu *tropico* per *Meta-* phoram, denotat rem *fragilem* & *debilem*, Psal. 56, 5. 2. Paral. 32, 8. Esa. 31, 3. Jerem. 17, 5. item rem *mollem* & bene *tractabi-* lem, quo sensu Deus pollicetur, se daturum לב בשר, cor carnis, Ezech. 36, 26. vel *vitiosam* hominis *naturam*, Genes. 6, 3.

Signi Quod autem *signum quantitatis* כל attinet, illud juxta Scriptu- ram vel est *nota quantitatis universalis absolute*, & notat *Omne* accept. vel *cujusvis generis & numeri*, seu, ut Philologi loqui amant, *singula* pro Singu- *generum* generum, h. e. unum quodque *cujusvis speciei*, nullo plane excepto, *individuum*, & idem valet ac, *Omnis, totus, universus, quilibet*, &c. & quidem *collective*, ut patet ex Gen. 1, 26. 28. 30. 31. Cap. 6, 13. Cap. 41, 40. Vel est *nota quantitatis par-* ticularis, & *genera singulorum* infert, h. e. non omnia & singula *cujusvis speciei individua*, sed *ordines & status singulorum*, ut vel pro (χ) Herm. S. Canon Philolog. habet; vid. D. August. Pfeiffer. (χ) Interdum Generibus *etiam designat non quidem omnes omnino res*, de quibus ali- Singulo- *cubi sermo est*, sed tamen *majorem partem, plerosq., seu multos,* rum. siquidem juxta Can. tritum Philolog. Verba intelligenda sunt *secun-* dum subjectam materiam, & restrictio universalis particula non pro arbitrio, sed ex accurata textus consideratione constituenda est, docente D. Glass. (ψ) qui etiam aliquot hujus rei affert Synecdoch. generis exempla.

§. XXIV.

§. XXIV. Ad *Questionem* itaque, *quid h. l. per rō Quest.*
 כשך *intelligatur?* Respondemus breviter, nostro iudicio intelligi Respon.
 (cū Seculo consummato, & hac totius mundi machina,
 & omnibus, quæ in ea sunt, igne abolitis, 2. Petr. 3, 10. nulla
 amplius superfutura sit alia caro) tum *beatos*, tum *damnatos*
 quoque ipsos, qui in hac vita carnem habuerunt *corruptibilem*,
 in illa verò eandem carnem, sed *incorruptibilem* redditam &
 immortalē, retinebunt, 1. Cor. 15, 42. & quantum ad *beatos*
 homines, *glorificatam*, Phil. 3, 21. Imò nec ipse *Deus*, nec *Angeli*
boni nec *mali*, quamvis sint ἀσάρτοι, plane sunt excipiendi, sed suo
 quoque modo intelligendi; his enim omnibus reprobi fastidi-
 um erunt, ut paulo infra pluribus dicetur.

§. XXV. Sequitur (ב) *Objectum reale*, *quid nimi-* Object. re-
 rum *damnati futuri sint omni carni?* Innuitur hoc vocabulo ale, scil.
 נאון, *nausea*, *ignominia*, *fastidium*, quam vocem duo- Fastidium,
 bus tantum totius S. Scripturæ locis, hoc nempe, & in simili mate- e/uaq,
 ria, Dan. 12, 2. (ubi tamen ἐμπαλινῶς vox נאון, opprobrium, Varie in-
 additur) occurrentem Interpretes non eodem modo reddere tiones.
 solent; LXX. enim transtulerunt, εἰς ὁρασιον, in visionem, ab ὁραω,
video; *Vulgatus* assentiri videtur, nisi quod h. l. vocabulum sa-
 rietas, addat, vertens: *ad satietatem visionis*, at Dan. 12, 2. ut ab aliis
videant semper. Jun. & Tremell. h. l. *nausea*, illo, *contemptus*. B. D. habetur
 Seb. Schmid, h. l. *fastidium*, illo, *ignominiam*, B. Lutherus, h. l. pro Sim-
 Greuel! illo, Schande. Qui vertunt, per rō *nausea*, *fastidium*, plici ac pri-
ignominia, *contemptus*, vocabulum נאון, pro simplici ac primi- miva vo-
 tivo accipiunt, quo sensu, notante D. Geiero, (ω) etiam R. Nathan ce,
 accepit in Concord. per נאון, reprobatio, *nausea* reddens; id quod ω) Comm.
 (addit idem Gej. l. c.) *apprime quadrat in ejusmodi cadavera, que in Dan. 12,*
vermibus scatent; horrendum in modum fœtent, adeoque igne etiam sunt 2. p. 971.
absumenda, quibus emphaticè satis comparantur illic loci damnati. a) alleg.
 Alii verò derivant seu componunt ex nomine hebræo נאון, *satietas*, Schmid.
sufficiencia, *sufficiens*, & verbo נאון, *vidit*, ut esset quasi De Comm. h. l.
reoth, satis vidisse, vel, satietas visionis, quo etiam respexit Chaldaus, p. 617. &
 (α) qui reddit: & erunt impij iudicati in gehenna, donec dicent super h. l. p. 386. a.
his iusti, satis vidimus; consentiunt quoque Judæi, dicere soliti, a) Pug. Fid.
 uti Raym. Martin. (β) notat; Quisq; iustus, cum semel viderit eos Quest. 20:
 (damnatos,) *vermibus immortalibus plenos, dicturus est, sufficit mihi, alleg D.*
 nolo Calov. l. c.

quæ duæ
interpret.
simul stare
possunt.

2) Bibl.
illustr.
lit. (a) cit.

Ridebunt
damnatos
i.
DEVS.

3) System.
Theolog.
Part. I. p.
563. a.
2.
S. Angeli.

nolo eos amplius videre in æternum, & hoc est, quod scriptum est Esa. 66, 24. In tantum verò hæ duæ interpretationes secum non pugnant, ut potius clarioris explicationis & ἐκφάσιως gratia commode conjungi possint; nemo enim id, quod sibi est fastidium, contemplari gestit, sed potius averfatur, & oculos removet. Et sensus vocabuli hujus hic esse potest: Damnatorum *καδavera*, (quæ ita, licet animata, vocantur, tum quia fætida sunt & olida instar cadaverum, tum quia sunt in morte æterna, & simul in pœna æterna: ut enim mortem significaret Propheta, *cadavera* dixit, ut verò vitam omni morte acerbiorē exprimeret, vermem dixit non morientem, & ignem non extinguibilem, quæ D. Calov. (7) verba sunt,) tam fœda ac putrida erunt, tamque turpia & horrenda eorum supplicia, ut omnibus spectantibus nauseam moveant, neque ullus sit, qui illos & illa sine maximo fastidio & averfatione intueri queat. Huc accedet *αὐπαρθεῖας* *absentia*, tantum enim omni carni erunt fastidium, ut prorsus nemo tunc ipsorum cruciatuum gravitate ad commiserationem commoveatur, sed omnes potius eorum gemitibus & ejulatibus, jure, & modo beatis conveniente, exultabunt. Ridebit illos, nec misericordia tangeretur Deus, justissimus eorum judex, qui ex justo judicio eos ad tartara detruxit, *cujus misericordia alias tanta est, quantus Ipse*, Sirac. 2, 23. sed qua damnati in vita sua turpiter abusi, & vocationi amicissimæ ex Jerem. 3, 12. factæ, refragati sunt, eandemque spreverunt; hoc etenim Deus ipsis in tempore adhuc salutis, quo resipiscere possunt, minatur, Prov. 1, 24-25-26. *Quia vocavi, & vos renuistis, extendi manum meam toto die, & non fuit, qui adspiceret, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis; Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis, quod timebatis, adveniret: Ridebit vero DEVS, non proprie, ac si delectaretur impiorum interitu, Ezech 33, 11. sed per αἰδωποταβειαν, cum metonymia signi conjunctam, denotatur neglectus, omnisque solatiij absoluta negatio, docente D. Quenst. (8) Et quod Deum Sancti Angeli, facere videbunt, illi & ipsi, sicut in omnibus aliis, ita & in hoc voluntatem suam conformabunt, nam & hi nulla prorsus commiseratione afficientur, teste Apostolo, Apoc. 14, 10. cruciabuntur reprobi in conspectu Sanctorum Angelorum, & in conspectu Agni; i. e. explicante D. Luc. Osiand. æternis crucia-*

cruciatibus torquebuntur, & eorum aeterna supplicia, Christus, S. Angeli & Electi sine omni commiseratione intuebuntur. Gaudebunt etiam in bono constituti cœlicolæ, Deut. 33, 3. Sap. 3, 1. ^{3.} ^{beati.} *justi* enim juxta Psal. 52, 8. videbunt, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent: ecce vir, qui non posuit Deum adiutorem suum. conf. Psal. 58, 11. Sap. 5, 1. hæc autem exultatio, hic Sanctorum risus, ^{Risus beatorum sup.} non erit carnalis, sed spiritalis, non conjunctus, prout in his terris ab impiis empæctis fieri solet, cum impio sarcasmo & ^{damnat.} ^{qualis?} ^{negative,} ^{positive.} *χαιρῶναι*, ob ultionem sui, fiet iste non tam propter supplicia, quibus damnatos plecti vident, quam ob seipso, quod hæc tormenta effugerint, & sic justum Dei judicium approbando, oreque pleno laudando. Ridebis, inquit S. Bernhard. (ε) in impiorum interitu, non quod velut quadam immanitate crudelitatis in ipsa tibi ultione complaceat; sed 1. ob tuam evasionem, 2. ob omnimodam securitatem, 3. quoniam ob comparisonem, 4. ob ipsius justitiae perfectam amulationem. ^{Tom. I. Sermon. 8. in Psal.} Erit enim jam tunc non misericordiae, sed judicii tempus, nec ulla omnino credenda est erga impios futura illic miseria, ubi nec ulla speranda est correctio. Nec compatientur beati, ut vel unicam aquæ guttulam ad refrigerandam linguam concedant, quod historia Abrahami, Lazari & epulonis Luc. 16, 24. 25. comprobatur. Imò non tantum in Superiorum, Dei, Angelorum & Electorum, sed & ipsorum inferiorum, puta ^{4.} ^{fastidium} ^{erunt Dia-} ^{bolis.} *Dæmonum*, & ^{5.} ^{sibi invi-} ^{cem.} *Spiritus* enim infernales maxima illos prosequuntur invidia, quod Deus majorem illis, quam sibi exhibuerit gratiam, Redemptorem ipsis, ex desperato statu illos erepturum, per cujus infinitum meritum fide apprehensum vitam aeternam acquirere potuissent, mittendo, quam gratiam Diabolis semel lapsis nunquam contulit, 2. Petr. 2, 4. Jud. 7. 6. Denique inter ipsos damnatos alter alteri erit ^{5.} ^{sibi invi-} ^{cem.} *nausea*, neuter alterum adspicere cupiet, uti proximi sunt sibi ipsis & loco, & suppliciorum ordine, ita à seipsis quam maxime animo diffidebunt, odio se invicem prosequuntur, seipsos averfuntur & execrabuntur. Non modo, scribit D. Geier, (ζ) ^{5.} ^{sibi invi-} ^{cem.} *fastidium* & ^{Comm.} *abominabitur*, verum etiam sibi ipsis ^{in Dan. 12.} ^{2. p. 97.} *mutuo*, imò damnatus seipsum ^{2. p. 97.} *prepressum* ab aliis, verum etiam ob perpetrata sua facinora, antehac vel suppressa, vel saltem non curata, perenni cruciabitur ^{pude-} *erubescencia* ac

pudefactione, quam nulla corrigere poterit durationis mora. sicut forte in hoc evenire solet seculo Et sic damnatorum corpora abominabiliora erunt, majusque parient fastidium, quam foetidissima etiam brutorum cadavera, hæc enim tantum homines, non verò aves rapaces fastidiunt, utpote quibus ista sunt cibus, quem habent in deliciis, Matth. 24, 28. atq. damnatorum cadavera erunt nauseæ *omni omnino carni*, & omnibus viventibus, sive in cælo, sive in inferno versantibus, uti modo dictum. Et hæc, de qua supra diximus, commiserationis carentia eorum cruciatus mirum in modum augebit, & non modicum pondus addet, cum videbunt se in maximis quidem doloribus versantes, nec tamen ullum ipsorum malis affici. Nam sicut *οὐρανὸς* ali-quod dolorum afflicto est lenimentum, ita exultatio super iis, magnum ei attrahit augmentum, & miseria omnium est maxima, miserum esse, nec tamen ulli miserabilem, intensissime cruciari & dolere, nec tamen ullum ad condolentiam move-re; imo potius, dum ipse sub doloribus ejulat, alios ipsius dolores quorumvis gestuum verborumque generibus sub-lannando ridendoque augere; quem miserum statum ele-ganter depingit Ovidius, (n) ita canens:

n) Carmin.
in Ibin.
vers. 115.
199.

*Sisq. miser semper, nec sis miserabilis ulli,
Gaudeat adversis sæmina, virg. tuis.
Accedat lachrymis odium, dignusq. puteris,
Qui mala cum tuleris plurima, plura feras.*

Quale quid evenit Jobo, cap. 30, 9. 10. Urbi Hierosolyma deva-stata, Thren. 1, 1. 2. 9. Davidi, Psal. 35, 15. imò ipsi Salvatori nostro, Psal. 22, 7. 8. Pl. 69, 21. 22. Matth. 27, 29. 30. Marc. 15, 29. Luc. 23, 35. 36. 37. Joh. 19, 2. 3.

§. XXVI. Denique etiam (1) paucis exponenda est III. Prædicati pars, quæ est *Actus*, in verbo *וְעָרִיב*, & erunt, la-tens; Vbi notanda tum *connexio*, tum *tempus*. In illam digitum intendit Propheta lit. 1. quæ est copula apud Hebræos, & cum antecedentibus ea, quæ sequuntur, connectit, quæ non frustra hic à Propheta posita est: vult enim dicere: non satis est, da-mnatorum vermem in omnia secula non esse moriturum, neq. ignem iri deletum, sed & hoc accedet, ut *omni carni*, sibi ipsis, aliis damna-tis & beatis in cælo, imò Deo & Angelis tantum futuri sint fa-stidium, ut horum nemo illos incuere desideret, nemo ipsorum cruciatibus

3.
Actus,
ubi
(1.)
Connexio.

compa-

compariatur & condoleat, sed potius omnes eos odio prosequantur. Vetur autem, quod *tempus* attinet, Esajas futuro, nam etsi vox ^(2.) *solitariae* posita in *forma Grammat.* praeteriti temporis sit, *Tempus.* ratione tamen significationis esse temporis *futuri*, ob id cum (:) verbo praefixum, quod h. l. non solum est *copulativum*, sed & temporis *praeteriti in futurum conversivum*, ex *Regulis Grammat.* notum est. Notandum autem est, Prophetam non sine ratione in *futuro* loqui, (etsi enim hoc jam momento, illi qui jamjam, quantum ad animam, in inferno constituti sunt, omni carni actu sint fastidium, attamen Jesaias potissimum de tempore, postquam mundus combustus erit, loqui videtur, quod patet ex mentione *novi caeli, & novae terrae*, quod pii aliquando cum corpore & anima transferentur, quae tamen adhuc futura sunt) cum dicit וְיִהְיֶה, & erunt: sic enim vult *partim* pios, in hoc seculo ab impiis contemptui haberi solitos, solatio erigere, *partim* vero impiis terrorem incutere, & tristissimam rerum inversionem indicare, ipsos scilicet etiam si in hoc mundi domicilio omni honoris genere mactati fuerint, cum Epulone quotidie λαμπρῶς, splendide vixerint, & bysso linteisque ornati fuerint, Luc. 16, 19. cum Herode, homicida nequissimo, throno regali infidentes *pro Diis fere sint habiti*, omnium oculis in se coniectis favorem sibi apud omnes conciliaverint, & eos in admirationem sui rapuerint, Actor. 12. etsi omnis generis unguentis pretiosissimis tincti fuerint, quae omnia cum aeternitate collata, ne momentum quidem temporis durant; nihilominus maximum fore fastidium, ut omnes, qui ipsos in vita adorarunt, honorarunt, aestimarunt, coram illis nares oculosque, ut ita loquar, teneant. Imo & ipsa rei veritas & infallibilis certitudo hoc verbo וְיִהְיֶה indigitatur, damnatos nempe non solum visum iri, sed & revera, & actu ipso omni carni fastidium esse futuros, nec ulli de hoc esse dubitandum.

(3.)
Rei certitudo.

Porismata ex Propos. III.

§. XXVII.

Ida sc. Impiorum felicitas, qua in hoc seculo gaudent, aliquando miserum statum fortietur, & in fastidium transmutabitur; teste Propheta Esa. h. l. conf. Job. 18, 17. Psal. 9, 7. Psal. 109, 15. Sap. 4, 20. Cap. 5, 8. 9.

Elench.

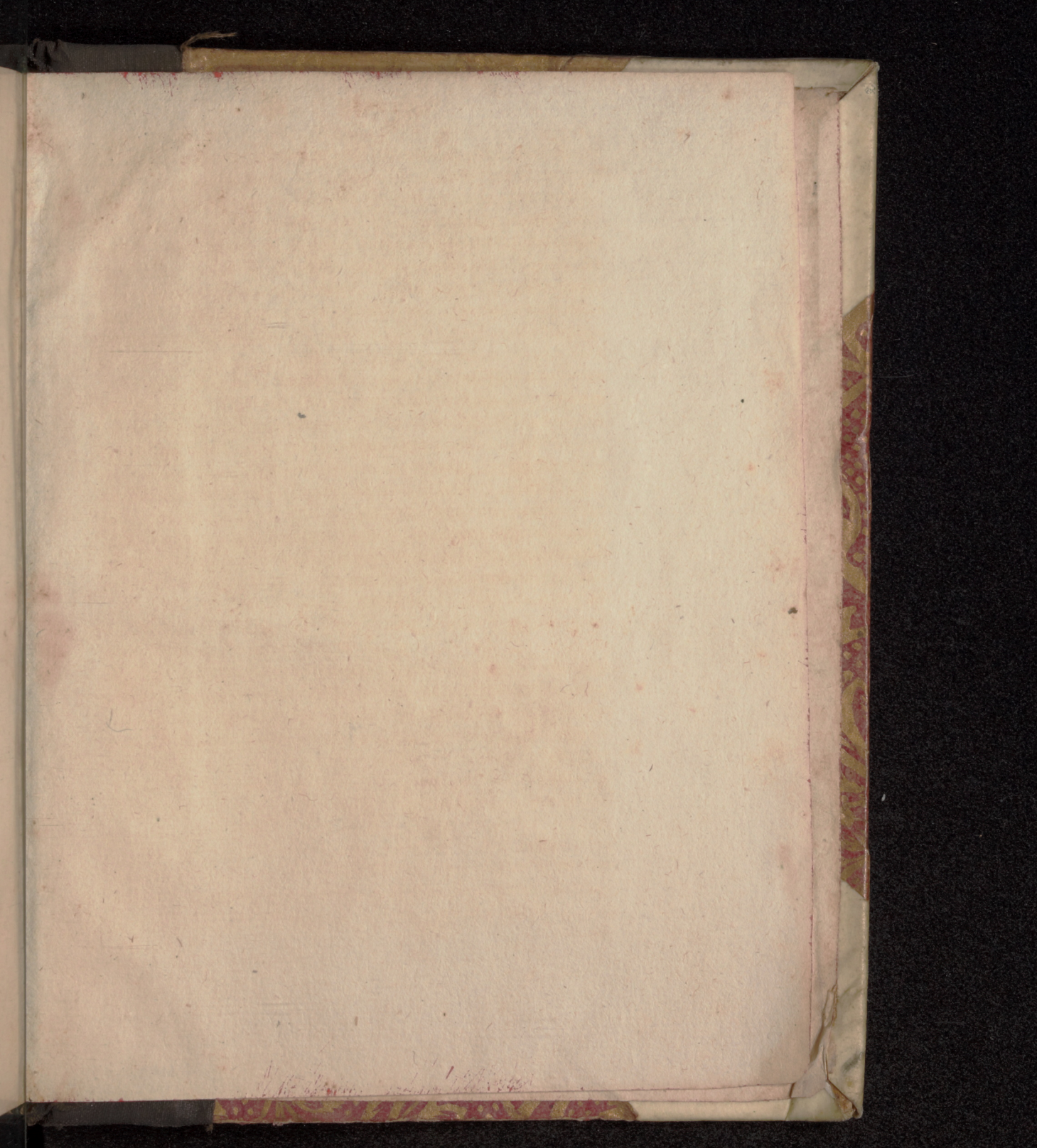
Eleneb. contra *Atheos*, & *Sadduceos*, qui, uti nullam resurrectionem; ita nullam aliam post hanc, vitam credere voluerunt. Matth. 22, 23. Marc. 12, 18. Luc. 20, 27. Act. 23, 8.

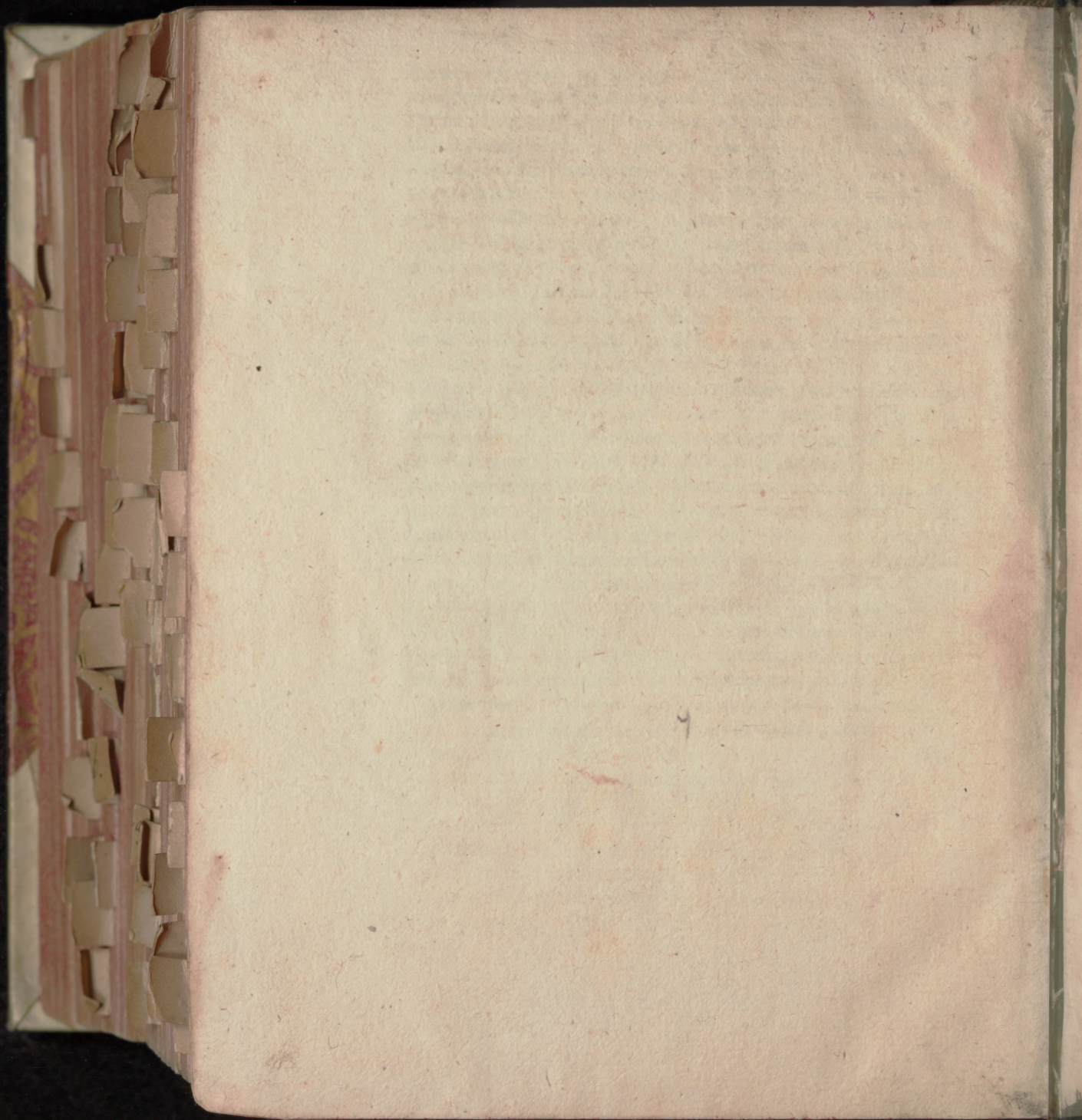
Padeut. Ergo nos omni studio eò annitatur, ut nos nostraque opera, cogitata, dicta & facta Deo non sint fastidium, sed potius placeant, & accepta sint, quod fiet, si ista ex vera fide in Christum Salvatorem nostrum provenient, *sine qua impossibile est Deo placere*, Hebr. 11, 6. nisi velimus aliquando ei, omnique carni fieri fastidium. *Argumentum* ab utili, si observetur, & à damno, si omittatur.

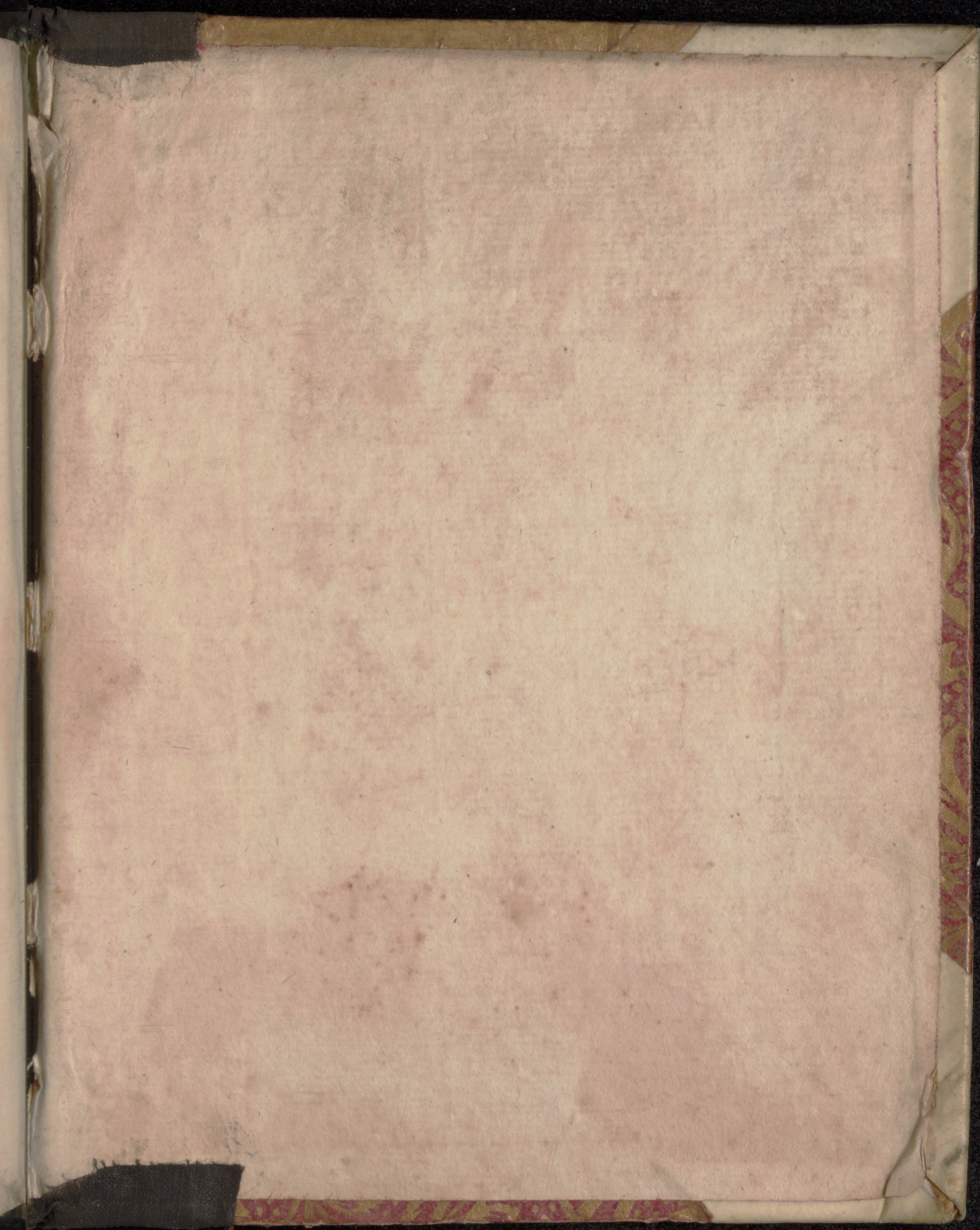
Epanorth. Contra eos, qui in hac vita per varia peccata fastidium seipsum efficiunt Deo, Psal. 5, 5. Psal. 14, 1. Psal. 53, 1. Prov. 11, 20. &c. & *proximo*, per varias offensiones & scandala. Vt & contra eos, quibus *DEUS* cum verbo suo, illudque prædicantibus est fastidium, Job. 21, 14. 15. Esa. 42, 20. Jerem. 44, 16. Amos, 5, 10. Syr. 1, 29. nec non *proximus*, in sua pietate, Job. 12, 5. Prov. 13, 19. & paupertate, statusque vilitate, Job. 19, 19. Cap. 30, 8. seqq. *Argum.* à damno, tandem certissime subsequens, cum eis rursus olim fastidium futuri sint.

Consol. Pios, contra *fastidium* & *contemptum* hujus mundi, quo illos in hac miseriarum valle impii ut plurimum afficere solent, tum ob pietatem, tum ob paupertatem, juxta loca citata, erigat, præter *divinam justiciam*, quæ suo tempore suum cuique tribuet, 2. Cor. 5, 10. etiam *favorem* & *gratiam divinam*, omnes hujus mundi honores longissime superantem, de qua in pietate sua & mundi contemptu certissimi esse possunt, Rom. 8, 38. 39. in primis *futura* illa eaque notabilis mutatio tum impiorum *felicis ætatis*, qua hic cumulantur, in maximum & omnigenum *fastidium*, tum piorum *vilitatis* in ineffabilem *gloriam* & honorem, Luc. 16, 19. seqq. quo à Deo, Patre coelesti in æternum afficientur, Joh. 12, 26. & vestimentis candidis induti, palmas manibus gerent, Apoc. 7, 9. coronaque aurea ornati, Apoc. 4, 4. non amplius in obscuro latebunt, sed nomina ipsorum coram Deo Patre & S. Angelis Christus se publicè confessurum promisit, Apoc. 3, 5. ubi cum ipsis in omnia secula regnabunt, Dan. 7, 18. 2. Tim. 2, 12. Apoc. 20, 4. Cap. 22, 5. Quò nos omnes transferat Divina gratia; Cui sit laus, honor & gloria, pro efficaci assistentia, in seculorum secula!

F I N I S.

(II)

§. X.

orum maneat sententia, qui per Tem-
hic parva templa ad formam templi E-
parvo Dianæ simulacro a Demetrio & o-
ex argento efficta & elaborata fuisse sta-
em in textu nostro præcise est additum,
e notante *Prisco*, *Δικεινός* sumendum
em ejusmodi nugamenta ex auro quo-
imo ligno fieri consueverant, uti ex su-
aliunde satis constat.

§. XI.

n loco quædam de templo Ephesiæ Dia-
celebratissimo, ejusque structura arificio-
eposita vi magna, donariisque eximiis di-
a pluribus jam eruditis esset præstitum,
n habes apud Clarissimum Virum *Jo. Al-*
in Bibliographia antiquaria Cap. IX. §. 19.
am hic annotasse forte non ingratum erit,
pecunia, quam ex præda comparave-
d Megabyzum deposuerat, extraxisse Sci-
vum in honorem Dianæ, ad similitudi-
ujus templi Ephesini. Quæ de re iphus
V. de Expeditione Cyri p. 274. sic scri-
re lubet: *Ἐπει δὲ ἔφυγε Ξενοφῶν, κατοικῆντι*
ἐν τῷ Λακεδαιμονίῳ οἰκιστὴν τῷ πλὴν
Μεγαβύζῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ θεωρήσων, καὶ ἀπο-
ταθῆναι αὐτῷ. Ξενοφῶν δὲ λαβὼν, χωρεῖν ἀνεί-
ειλεν ὁ θεός. ἔτυχε δὲ διαρρέαν εἶναι τῷ χωρίῳ
καὶ ἐν Εφέσῳ δὲ τῷ τῆς Εφεσίας Ἀρτέμι-
οῦ ἱερὸς παραρρεῖ, καὶ ἰχθύες δὲ ἐν ἀμφοτέροις
δὲ τῷ Σκιλῆντι χωρίῳ καὶ θῆραι πάντων ὁπόσα
εἶα. ἐποίησε δὲ καὶ ναὸν καὶ βωμὸν δὴ τῷ ἱερῷ
ὃν αἰεὶ δεκατεύον τὰ ἐν τῷ ἀγρῷ ὠρεῖα, θυσίας
quæ Joh. Lewenklaus ita latine vertit:
esset in exilio Xenophon, ac jam Scilunte ha-
tum a Lacedæmonis propter Olympiam con-
ditum